

ગિજુભાઈ બદેકા (મુછાળી મા)

(જન્મ-૧૮૮૫ અવસાન-૧૯૩૯)

ગુજરાતના જાણીતા કેળવણીકાર ગિજુભાઈ બદેકાનો જન્મ ૧૫મી નવેમ્બર ૧૮૮૫ના રોજ અમરેલી જિલ્લાના ચિત્તળ ગામમાં થયો હતો. માતા કાશીબા અને પિતા ભગવાનજીના સંતાન એવા ગિજુભાઈનું બાળપણનું નામ ગિરજાશંકર હતું. ગિજુભાઈએ પ્રાથમિક શિક્ષણ એમના બાપદાદાના ગામ વલભીપુરમાં અને માધ્યમિક શિક્ષણ ભાવનગરમાં લીધું.

તેઓ ૧૯૦૭માં ધંધાર્થે પૂર્વ આફ્રિકા ગયા અને પછી મુંબઈ સ્થાયી થયા. ગિજુભાઈ વ્યવસાયે વકીલ હતા. ઈ.સ. ૧૯૧૩ થી ઈ.સ. ૧૯૧૬ દરમિયાન વઢવાણ કેમ્પમાં ડિસ્ટ્રિક્ટ હાઈકોર્ટમાં પ્લીડર તરીકે ફરજ બજાવી. જોકે, તેમનો જીવ સાહિત્ય અને શિક્ષણનો હતો. તેમનું વ્યક્તિત્વ ઘણું જ ઉમદા અને સંવેદનાસભર હતું. ઈ.સ. ૧૯૨૩માં એમને ઘેર પુત્રજન્મ થયા પછી બાળઉછેર અને શિક્ષણમાં એમનો રસ વધતો જ ગયો, જે ગુજરાતના પ્રખર કેળવણીકાર બનવા સુધી પહોંચ્યો. ૧૯૨૦ના દાયકામાં શ્રી દક્ષિણામૂર્તિ વિદ્યાર્થી ભવનમાં બાલમંદિરની સ્થાપના કરી અને એમાં આચાર્ય પદે રહ્યા. ભારતમાં સૌ પ્રથમ મોન્ટેસરી શિક્ષણની શરૂઆત કરવામાં તેમની અગ્રીમ ભૂમિકા રહી.

કેળવણીકાર ગિજુભાઈ એક સારા લેખક પણ હતા. તેમણે ૨૦૦ જેટલાં પુસ્તકોનું સર્જન કર્યું છે. આ સર્જન માટે એમને રણજિતરામ સુવર્ણચંદ્રક (૧૯૩૦) એનાયત થયેલો. એમનું સર્જનક્ષેત્ર ઘણું જ વ્યાપક છે, પણ એમનું મુખ્ય પ્રદાન તો બાળસાહિત્ય ક્ષેત્રે રહ્યું છે. એમનાં મુખ્ય સર્જનોમાં ‘વાર્તાનું શાસ્ત્ર’, ‘મા-બાપ થવું આકરું છે’, ‘મોન્ટેસરી પદ્ધતિ’, ‘આ તે શી માથાફોડ ?’, ‘શિક્ષક હો તો’ વગેરે છે. જ્યારે બાળ સાહિત્યમાં ‘ઈસપનાં પાત્રો’, ‘કિશોર સાહિત્ય’ ૧ થી ૬, ‘બાળ સાહિત્યમાળા’ (૨૫ ગુચ્છો), ‘જંગલ સમ્રાટ ટારઝનની અદ્ભુત કથાઓ’ વગેરે છે. એમનું પુસ્તક ‘દિવાસ્વપ્ન’ એ ખૂબ જ ખ્યાતનામ કૃતિઓ પૈકીનું એક છે. ભાગ્યે જ કોઈ એવા શિક્ષક હશે કે જેણે ‘દિવાસ્વપ્ન’ વાંચ્યું નહિ હોય.

ગિજુભાઈ એમના બાળસાહિત્યને લઈ ગુજરાતમાં ‘મુછાળી મા’ તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા. આ સિવાય ‘વિનોદી’ અને ‘બાળકોના બેલી’ જેવાં ઉપનામો પણ એમને મળ્યાં છે. ગુજરાતમાં બાળસાહિત્ય વિશેની સમજ અને બાલશિક્ષણની વ્યવસ્થિત પદ્ધતિનો પાયો નાખનાર ગિજુભાઈએ બાળકોના રસને પોષે, એમના કુતૂહલને ઉત્તેજન મળે, બાળકોની કલ્પનાઓ જાગૃત કરે, એમના વ્યક્તિત્વનું સર્વાંગી ઘડતર થાય એવું રસપ્રદ, આનંદપ્રદ સાહિત્ય — કવિતા, વાર્તા, નાટક વગેરેનું સર્જન કર્યું છે. ગિજુભાઈને ગુજરાતના ‘પ્રારંભિક શિક્ષણના શિલ્પી’ કહેવામાં જરા પણ અતિશયોક્તિ નથી. એમણે ગુજરાતને વિવિધ અધ્યયન પદ્ધતિઓ ભેટ ધરી છે. શિક્ષણના આ મહાન ઘડવૈયા ગિજુભાઈનું ૨૩ જૂન ૧૯૩૯માં ૫૪ વર્ષની વયે મુંબઈ મુકામે અવસાન થયું. બાળકોની આ ‘મુછાળી મા’ ને શત શત વંદન !

— પ્રજ્ઞેશ કનુભાઈ વ્યાસ
સી.આર.સી. કો-ઓર્ડિનેટર, ઓઢવા, તા. સરસ્વતી, જિ.પાટણ.

Book-Post

તંત્રીશ્રી

જીવનશિક્ષણ

ગુજરાત શૈક્ષણિક સંશોધન અને તાલીમ પરિષદ

સેક્ટર-૧૨, ગાંધીનગર-૩૮૨૦૧૬.

જીવનશિક્ષણ

ત્રિપુણ ભારત (ભાગ-૧)

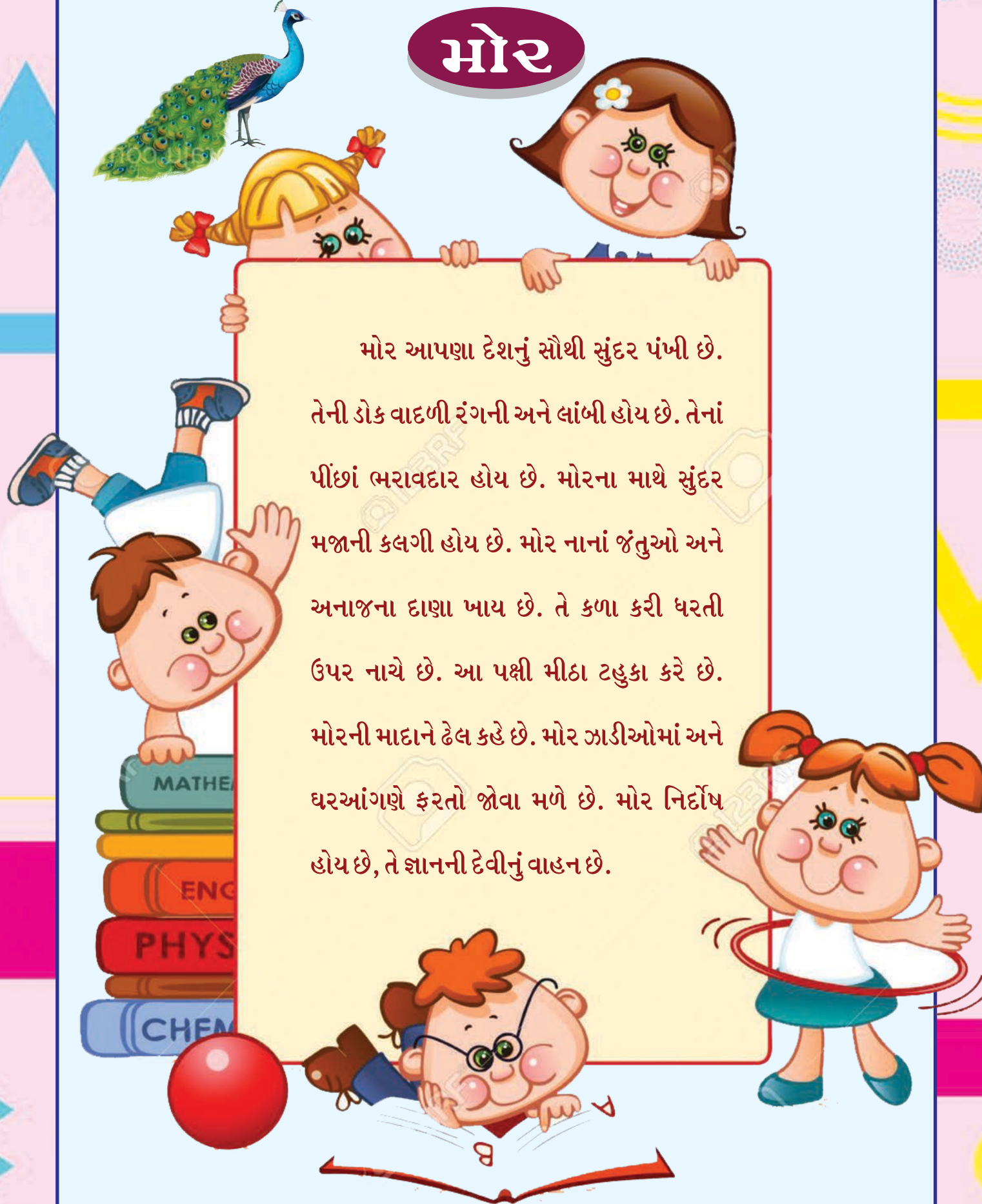

તમામ મૂળાક્ષરોને આવરી લેતો ફક્રો

મોર

મોર આપણા દેશનું સૌથી સુંદર પંખી છે.

તેની ડોક વાદળી રંગની અને લાંબી હોય છે. તેનાં પીંછાં ભરાવદાર હોય છે. મોરના માથે સુંદર મજાની કલગી હોય છે. મોર નાનાં જંતુઓ અને અનાજના દાણા ખાય છે. તે કળા કરી ધરતી ઉપર નાચે છે. આ પક્ષી મીઠા ટલુકા કરે છે. મોરની માદાને ઢેલ કહે છે. મોર ઝાડીઓમાં અને ઘરઆંગણે ફરતો જોવા મળે છે. મોર નિર્દોષ હોય છે, તે જ્ઞાનની દેવીનું વાહન છે.

School of Excellence

Excellence Certificate માટેના મૂલ્યાંકન માપદંડો

School of Excellence Merit Certificate

- 60-70% બાળકો 80% કે તેનાથી વધુ ધોરણ અનુરૂપ અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ મેળવે છે.
- 80% બાળકો ઓછામાં ઓછું 40% જેટલું ધોરણ અનુરૂપ શીખે છે.
- દરેક બાળક પાયાનાં વાચન, લેખન, ગણન (Foundational Literacy and Numeracy - FLN) કૌશલ્યો મેળવે છે.
- શાળાઓમાં સ્કૂલ્સ-ઓફ એક્સલન્સન્સા માપદંડો અનુસાર માળખાગત સુવિધાઓ છે.
- શાળાઓ GSQACમાં ગ્રીન 1 સ્ટાર રેટિંગ મેળવે છે.

School of Excellence Distinction Certificate

- 70-80% બાળકો 80% કે તેનાથી વધુ ધોરણ અનુરૂપ અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ મેળવે છે.
- 88% બાળકો ઓછામાં ઓછું 40% જેટલું ધોરણ અનુરૂપ શીખે છે.
- દરેક બાળક પાયાનાં વાચન, લેખન, ગણન (Foundational Literacy and Numeracy - FLN) કૌશલ્યો મેળવે છે.
- શાળાઓમાં સ્કૂલ્સ-ઓફ એક્સલન્સન્સા માપદંડો અનુસાર માળખાગત સુવિધાઓ છે.
- શાળાઓ GSQACમાં ગ્રીન 2 સ્ટાર રેટિંગ મેળવે છે.

School of Excellence Excellence Certificate

- 80% થી વધારે બાળકો 80% કે તેનાથી વધારે ધોરણ અનુરૂપ અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ મેળવે છે.
- 90% બાળકો ઓછામાં ઓછું 40% જેટલું ધોરણ અનુરૂપ શીખે છે.
- દરેક બાળક પાયાનાં વાચન, લેખન, ગણન (Foundational Literacy and Numeracy - FLN) કૌશલ્યો મેળવે છે.
- શાળાઓમાં સ્કૂલ્સ-ઓફ એક્સલન્સન્સા માપદંડો અનુસાર માળખાગત સુવિધાઓ છે.
- શાળાઓ GSQACમાં ગ્રીન 3 સ્ટાર રેટિંગ મેળવે છે.

નિપુણ ભારત

1

દેશની સૌથી અગત્યની પ્રાથમિકતા પાયાના શિક્ષણને આપવી.

2

પાયાની સાક્ષરતા અને સંખ્યાજ્ઞાનની સમજ માટે રાષ્ટ્રીય કાર્યક્રમ યોજવા.

3

૨૦૨૬-૨૭ સુધીમાં પ્રાથમિક શાળાઓ માટે સાર્વત્રિક FLN લક્ષ્યો પ્રાપ્ત કરવાં.

પાયાની સાક્ષરતા એટલે શું ?

પાયાનું સંખ્યાજ્ઞાન એટલે શું ?

પાયાની ભાષા અને સાક્ષરતા	મૌખિક ભાષા વિકાસ	પાયાનું સંખ્યાજ્ઞાન	સંખ્યા પૂર્વની સંકલ્પનાઓ
ભાષાનું પૂર્વજ્ઞાન	ડિકોડિંગ	પાયાનું સંખ્યાજ્ઞાન એટલે રોજિંદા જીવનમાં સમસ્યા-ઉકેલ માટે તર્ક કરવો અને સાદી ગાણિતિક સંકલ્પનાનો ઉપયોગ કરવો. શરૂઆતના તબક્કાના ગણિત માટેનાં મુખ્ય પાસાં અને ઘટકો આ પ્રમાણે છે.	સંખ્યા અને સંખ્યા સાથેની પ્રક્રિયાઓ
સાક્ષરતા કેળવવામાં ઉપયોગી બને છે.	વાચનની પ્રવાહિતા		આકાર અને અવકાશને લગતી સમજ
પાયાની ભાષા અને સાક્ષરતા બાબતે મુખ્ય મુદ્દા આ પ્રમાણે છે.	વાચન-અર્થગ્રહણ		માપન
	લેખન		માહિતી નિયમન અને ઉપયોજન

જીવનશિક્ષણ

મૂળ સ્વરૂપ 'ગુજરાત શાળાપત્ર' સ્થાપના ઈ.સ. ૧૮૬૨

સળંગ વર્ષ : ૧૫૪

રજિ. વર્ષ : ૬૪

અંક : ૧૧

સલાહકાર સમિતિ

ડૉ. ટી.એસ. જોષી : નિયામક, જીસીઈઆરટી, ગાંધીનગર	અધ્યક્ષ
શ્રી પ્રફુલ્લ એ. જલુ : ઓ. એસ. ડી., જીસીઈઆરટી, ગાંધીનગર	સભ્ય
શ્રી વી. આર. ગોસાઈ : સચિવ, જીસીઈઆરટી, ગાંધીનગર	સભ્ય
ડૉ. કુ. દર્શનાબહેન જોષી : નાયબ નિયામક, જીસીઈઆરટી, ગાંધીનગર	સભ્ય
શ્રી એ. એન. ચૌધરી : રીડર, ભાષા પ્રકાશન, જીસીઈઆરટી, ગાંધીનગર	સભ્ય
શ્રી બી. પી. ગઢવી : પ્રાચાર્ય, ડાયેટ-ભરૂચ	સભ્ય
ડૉ. હિતેષ એન. દવે : પ્રાચાર્ય, ડાયેટ-આણંદ	સભ્ય

તંત્રી : શ્રી વી. આર. ગોસાઈ : સચિવ, જીસીઈઆરટી, ગાંધીનગર

સહતંત્રી : ઊર્મિલા પંચાલ : રિસર્ચ એસોસિએટ, જીસીઈઆરટી, ગાંધીનગર

સંપાદક મંડળ

શ્રી યોગેશ કે. પટેલ (નવસારી)	શ્રી સંજય ઠાકર (ભૂજ)
ડૉ. સી. ટી. ટૂંડિયા (સુરેન્દ્રનગર)	શ્રી હિરેન વ્યાસ (નવસારી)
શ્રી કલ્પેશ પટેલ (ગાંધીનગર)	શ્રી ડી. જે. ચાવડા (અમદાવાદ)
ડૉ. બળવંત તેજાણી (ભાવનગર)	શ્રી યાહ્યા સપાટવાલા (વડોદરા)
શ્રી પ્રજ્ઞા રાઘડિયા (રાજકોટ)	શ્રી રશ્મિકા મોદી (ગાંધીનગર)

નવેમ્બર - 2021

વાર્ષિક લવાજમ : રૂ. 100

ફોન નં. : (૦૭૯) ૨૩૨૫૬૮૩૩

ઈ-મેઈલ : jeevanshikshangcert@gmail.com

વેબસાઈટ : www.gcert.gujarat.gov.in

તંત્રીશ્રી : જીવનશિક્ષણ, જીસીઈઆરટી, વિદ્યાભવન,
સેક્ટર - ૧૨, ગાંધીનગર પીન : ૩૮૨૦૧૬

Gujarat Council of Educational
Research & Training, Gandhinagar

લવાજમ અંગે

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧૦૦/- રાખવામાં આવેલું છે. લવાજમ જે માસથી ભરો તે માસથી લઈને એક વર્ષનું ગણવામાં આવશે. લવાજમ બે રીતે ભરી શકાશે.

(૧) Online - 'જીવનશિક્ષણ, જીસીઈઆરટી', કેનરા બેંક - ગાંધીનગર A/C No. 2381101006061, IFSC Code CNRB0002381 અથવા

(૨) તંત્રીશ્રી, જીવનશિક્ષણ, જીસીઈઆરટી, ગાંધીનગરના નામનો ડ્રાફ્ટ કઢાવવો. ડ્રાફ્ટ/બેંક સ્લીપ સાથે પોતાનું પૂરેપૂરું સરનામું, પિનકોડ નંબર સાથે 'જીવનશિક્ષણ', જી.સી.ઈ.આર.ટી., વિદ્યાભવન, સેક્ટર-૧૨, 'ઘ-૪' કોર્નર પાસે, ગાંધીનગર - ૩૮૨૦૧૬ના સરનામા પર ટપાલ અથવા ટ્રાન્સેકશન સ્ક્રિનશોટ ઈ-મેલથી મોકલવાનું રહેશે. રોકડથી કે મનીઓર્ડરથી લવાજમનો સ્વીકાર કરવામાં આવતો નથી.

મુદ્રણ : સરકારી ફોટો લીથો પ્રેસ, અમદાવાદ

નવેમ્બર - ૨૦૨૧

શબ્દ-સંગત

— શ્રી વિનયગિરિ ગોસાઈ

નવા વર્ષનો મંગલ પ્રારંભ!!

નવું વર્ષ, નવા સંકલ્પ, નવી સ્થિતિ અને નવી જીવનશૈલી લાવવાની કોશિશ કરે છે. એક જ પ્રકારની રુટિન જિંદગીમાં, નવા વર્ષને કારણે કશુંક નવું નવું નીપજે છે.

દિવાળીનું વેકેશન પૂરું થયા પછી, ફરી પાછાં આપણે નવાં બનીને, સજજ બનીને બાળકોની વચ્ચે આપણી જાતને મૂકવાનાં છીએ ત્યારે આપણું નવાપણું, શિક્ષણ માટે અને બાળકોના વિકાસ માટે પૂરેપૂરું ઉપયોગી થાય તેવી નમ્ર કોશિશ આપણે કરવાની છે.

બની શકે કે લાંબા અંતરાલ પછી ૧ થી ૫ નાં બાળકોથી શાળા હરીભરી થઈ શકે છે. સમય અને પરિસ્થિતિનો સવાલ છે. બાળકો અને શિક્ષકો શાળામાં પ્રત્યક્ષ શિક્ષણકાર્ય કરવા માટે પૂરેપૂરાં ઉત્સુક છે. ત્યારે હાલની સ્થિતિ જોતાં ટૂંકા સમયમાં બાળકોથી શાળાઓ ખિલખિલાટ થઈ ઊઠશે તેવું લાગે છે.

ઓનલાઈન શિક્ષણ ગમે તેટલું સારું હોય તો પણ ઓફલાઈનના મુકાબલે બીજા નંબર ઉપર જ છે. હા ઓનલાઈનના ઘણા બધા લાભ આપણે મેળવ્યા છે, આત્મસાત્ કર્યાં છે અને વિદ્યાર્થીઓ પણ ટેવાયા છે, પરંતુ શિક્ષકની પ્રત્યક્ષ માવજત વિના ઘણુંબધું શિક્ષણ અધૂરું રહે છે. આ અધૂરા ને મધુરું બનાવવા માટેની આપણને મોટી તક મળવાની છે. ત્યારે આપણી પાસે આવતાં બાળકોને નવી ઉર્જાથી, નવી રીતથી આપણે તેમને પોતાનાં બનાવવાનાં છે. એકવાર આપણાં બની જશે, પછી આપણે જે બનાવવા માંગીએ છીએ તે આસાનીથી બનાવી શકીશું તેમાં કોઈ બેમત નથી.

બાળકોમાં રહેલી ક્રિયાશીલતા અને જાતે શીખવાની ધગશ છે, એને જીવતી-જાગતી રાખવાની છે. આપણે ફેસિલિટેટર તરીકેનો રોલ કરીને, તેમને જાતે શીખતાં કરવાનાં છે. આવું કરવામાં સફળ થઈશું તો આપણા હાથ નીચે તૈયાર થતાં બાળકોનું ભવિષ્ય ખૂબ જ ઉજ્જવળ થવાનું છે. એટલું જ નહીં પોતાની મહેનતથી શીખેલું, તે ક્યારેય ભૂલશે નહીં અને તેમ કરવામાં તેને આનંદ આવશે. તે નફામાં, આટલી વાત નવા વર્ષ સાથે આપણી ગાંઠે બંધાઈ જાય તો? બાળકોનું ભલું કરવા માટે અલગથી કોઈ કાર્યક્રમની જરૂર રહેશે નહીં. શિક્ષણ પોતે ઉત્સવ બની જશે. નવા વર્ષની આપ સૌને ખૂબખૂબ શુભકામનાઓ !!

— તંત્રી, જીવનશિક્ષણ

અનુક્રમણિકા

ક્રમ	વિષય	લેખકનું નામ	પૃષ્ઠ
1	પાયાની સાક્ષરતાની સમજ	નીતિન દલવાડી	5
2	નિદાન-કસોટી	હરેશ ચૌધરી	13
3	વાચન-અર્થગ્રહણ અને વાચનઝડપ	હરેશ ચૌધરી	15
4	પાયાની સાક્ષરતા અને સંખ્યાજ્ઞાન... NIPUN (National Initiative for Proficiency in reading with Understanding and Numeracy) ભારત રાષ્ટ્રીયમિશન : ક્ષમતા આધારિત શિક્ષણ	અમિત શાહ	28
5	ભાવ-પ્રતિભાવ	સંકલન	34

લેખકો માટે

- જીવનશિક્ષણ માટેના લેખ શ્રુતિ ફોન્ટ, સાઈઝ 12માં કમ્પ્યુટરાઈઝડ કરી તેની સોફ્ટ કૉપી જીવનશિક્ષણના ઈ-મેલ એડ્રેસ : jeevanshikshangcert@gmail.com પર મોકલવા. અંક ન મળ્યાની ફરિયાદ અને ભાવ-પ્રતિભાવો પણ ઉપરના ઈ-મેલ એડ્રેસ ઉપર મોકલવા.
- શાળા શિક્ષણની ગુણવત્તા સુધારવા ઉપયોગી બને તથા શિક્ષકની શૈક્ષણિક ગુણવત્તામાં વૃદ્ધિ કરે તેવા લેખો આવકાર્ય છે.
- શાળા શિક્ષણમાં નવીનીકરણ, આધુનિક વલણ તેમજ શૈક્ષણિક પરિવર્તન સાથે સામાજિક પરિવર્તન ક્ષેત્રે યોગદાન આપનાર વ્યક્તિ કે સંસ્થા વિશેની માહિતી તથા પરિચય લેખ આવકાર્ય છે.
- લેખ મૌલિક, સુવાચ્ય, સર્જનાત્મક તેમજ જોડણીદોષ રહિત, પ્રિન્ટ કરેલો હોવો જોઈએ.
- લેખની એક નકલ પોતાની પાસે રાખવી. અસ્વીકૃત લેખ પરત મોકલવામાં આવશે નહીં.
- લેખ અનુકૂળતા મુજબ પ્રગટ થશે. તે અંગેનો વિશેષ પત્રવ્યવહાર કરવામાં આવશે નહીં.
- પુસ્તકારનું ધોરણ રાખવામાં આવેલ છે. આથી લેખકશ્રીઓએ તેમના બેંક ખાતાની વિગતો જેવી કે બેંક એકાઉન્ટ નંબર, બેંકનું નામ અને શાખા, IFSC નંબર તથા મોબાઈલ નંબર વગેરે જરૂરથી જણાવવાં.
- લેખના લખાણ અંગેની સંપૂર્ણ જવાબદારી જે - તે લેખકની રહેશે.
- લેખમાં પ્રગટ થતા વિચાર - વિગત સાથે GCERT, સલાહકાર મંડળ, તંત્રી, સહતંત્રી કે સંપાદક મંડળ સહમત છે એમ માનવું નહીં.

પાયાની સાક્ષરતાની સમજ

— નીતિન દલવાડી

પ્રારંભિક સાક્ષરતા અને સંખ્યાજ્ઞાન (FLN) ના ઉદ્દેશ્ય વિશે અહીં વીગતે વાત થઈ છે. રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ : ૨૦૨૦ અનુસાર આગામી ૨૦૨૬-૨૭ સુધીમાં દેશનું દરેક બાળક પાયાની સાક્ષરતા અને સંખ્યાજ્ઞાન અંકે કચે એ જરૂરી છે. એ અંગેની પ્રક્રિયા વિશેનો આ લેખ સૌ સારસ્વતમિત્રોને ઘણો જ ઉપયોગી થશે.

રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ ૨૦૨૦ અનુસાર ૨૦૨૬-૨૭ સુધીમાં પ્રાથમિક સ્તરે પાયાની સાક્ષરતા અને સંખ્યાજ્ઞાન કુશળતા સાર્વત્રિક રીતે તમામ બાળકોમાં સિદ્ધ કરવાની શાળા શિક્ષણ પ્રણાલી માટે સર્વોચ્ચ પ્રાથમિકતા છે. હાલમાં પ્રાથમિક સ્તરે વિદ્યાર્થીઓનો મોટો હિસ્સો, મૂળભૂત સાક્ષરતા અને સંખ્યાજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શક્યો નથી. NEP, ૨૦૨૦, એ વાતનું પુનરાવર્તન કરે છે કે આ કટોકટીને ઝડપથી અને તાત્કાલિક દૂર કરવી હિતાવહ છે, જેથી શાળાઓમાં મૂળભૂત શિક્ષણ પ્રાપ્ત થઈ શકે અને તમામ વિદ્યાર્થીઓ ગુણવત્તાયુક્ત શિક્ષણ મેળવવાની તક મેળવી શકે. તમામ બાળકો માટે પાયાની સાક્ષરતા અને સંખ્યાજ્ઞાનનું જ્ઞાન મેળવવું એ તાત્કાલિક રાષ્ટ્રીય મિશન બનવું જોઈએ. વિદ્યાર્થીઓ, તેમની શાળાઓ, શિક્ષકો, વાલીઓ અને સમુદાયો સાથે, આ તમામ મહત્ત્વનાં લક્ષ્ય અને મિશનને પાર પાડવામાં મદદ કરવા માટે દરેક રીતે તાત્કાલિક સમર્થન અને પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ, જે ખરેખર તમામ ભવિષ્યના શિક્ષણનો આધાર બનાવે છે.

રાષ્ટ્રીય વિકાસમાં પાયાની કુશળતાની મહત્ત્વની ભૂમિકાને માન્યતા આપતા, ‘આત્માનિર્ભર ભારત’ મિશન અંતર્ગત જાહેરાત કરવામાં આવી હતી કે, રાષ્ટ્રીય પાયાની સાક્ષરતા અને સંખ્યાજ્ઞાન મિશન શરૂ કરવામાં આવશે, તેની ખાતરી કરવા માટે દેશમાં દરેક બાળક આવશ્યકપણે પાયાની સાક્ષરતા અને સંખ્યાજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે. ધોરણ ૩ નો અંત, ૨૦૨૬-૨૭ સુધીમાં આ હેતુ માટે, એક અભ્યાસક્રમ માળખું, આકર્ષક શિક્ષણસામગ્રી (ઓનલાઈન અને ઓફલાઈન બંને), વ્યાખ્યાયિત અને માપી શકાય તેવી અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ, શિક્ષકસજ્જતા નિર્માણ, મૂલ્યાંકન તકનીકો, વગેરેને વ્યવસ્થિત રીતે આગળ વધારવા માટે વિકસાવવામાં આવશે.

આ સંદર્ભમાં, શિક્ષણ મંત્રાલય (MoE) દ્વારા પ્રાધાન્ય પર "National Initiatives for Profeciency in reading with Understanding & Numeracy (NIPUN 1/khCE)" નામના પ્રારંભિક / પાયાની સાક્ષરતા અને સંખ્યાજ્ઞાન (Foundational Literacy & Numeracy (FLN)) પર એક રાષ્ટ્રીય મિશનની સ્થાપના કરવામાં આવી રહી છે. રાષ્ટ્રીય મિશન ધોરણ ૩ના અંત સુધીમાં દરેક બાળક માટે પાયાની સાક્ષરતા અને સંખ્યાજ્ઞાનમાં નિપુણતાના ધ્યેયને પ્રાપ્ત કરવા માટે રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો માટે પ્રાથમિકતાઓ અને કાર્યક્રમ એજન્ડા મૂકે છે.

પ્રારંભિક સાક્ષરતા અને સંખ્યાજ્ઞાન (Foundational Literacy & Numeracy (FLN)) શા માટે?

પાયાનું ભણતર એ બાળક માટે તમામ ભવિષ્યના શિક્ષણનો આધાર છે. સમજણ, વાચન અને ગણિતની મૂળભૂત કામગીરી સાથે મૂળભૂત પાયાની કુશળતા હાંસલ ન કરવી, બાળકને ધોરણ ૩ થી આગળના અભ્યાસક્રમની જટિલતાઓ માટે તૈયારી વિનાનું છોડી દે છે. પ્રારંભિક શિક્ષણના મહત્ત્વને માન્યતા આપતાં, રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ ૨૦૨૦ જણાવે છે કે “અમારી ૨૦૨૬-૨૭ સુધીમાં પ્રાથમિક શાળાઓમાં સાર્વત્રિક પાયાની સાક્ષરતા અને સંખ્યાજ્ઞાનનું જ્ઞાન મેળવવાની સૌથી વધુ પ્રાથમિકતા હોવી જોઈએ. જો આ સૌથી મૂળભૂત શિક્ષણ (એટલે કે, પાયાના સ્તરે વાચન, લેખન અને ગણન) પ્રથમ પ્રાપ્ત ન થાય તો આ નીતિનો બાકીનો ભાગ અમારા આવા મોટા ભાગનાં વિદ્યાર્થીઓના માટે અપ્રસ્તુત રહેશે. આ માટે, શિક્ષણ મંત્રાલય (MoE) દ્વારા પ્રાથમિક ધોરણે પાયાની સાક્ષરતા અને સંખ્યાજ્ઞાન પર રાષ્ટ્રીય મિશનની સ્થાપના કરવામાં આવી રહી છે. આ મિશન નીચેનાં ક્ષેત્રો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે. શાળાનાં પાયાનાં વર્ષોમાં બાળકોનું નામાંકન અને પ્રવેશ તેમજ તેમને જાળવી રાખવા, શિક્ષક ક્ષમતા નિર્માણ,

ઉચ્ચ ગુણવત્તા અને વૈવિધ્યસભર વિદ્યાર્થી અને શિક્ષક સંસાધનો / શિક્ષણ સામગ્રીનો વિકાસ, અને બાળકોના અધ્યયનની નિષ્પત્તિઓ પ્રાપ્ત કરવામાં દરેક બાળકની પ્રગતિ પર નજર રાખવી.

મિશનનો દૃષ્ટિકોણ મૂળભૂત સાક્ષરતા અને સંખ્યાજ્ઞાનના સાર્વત્રિક સંપાદનને સુનિશ્ચિત કરવા માટે સક્ષમ વાતાવરણ બનાવવાનો છે, જેથી દરેક બાળક ધોરણ ડાહ્યા અંતે વાંચન, લેખન અને ગણનામાં ઈચ્છિત શીખવાની ક્ષમતા પ્રાપ્ત કરે. આ મિશન ૩ થી ૯ વર્ષનાં બાળકોની શીખવાની જરૂરિયાતોને આવરી લેશે.

FLN કૌશલ્યો શું છે?

પાયાની ભાષા અને સાક્ષરતા :

પ્રાથમિક શાળાનાં પ્રારંભિક વર્ષોમાં ભાષા અને સાક્ષરતા વિકાસ માટે મૂળ ભાષામાં મૌખિક ભાષાનો વિકાસ; શ્રવણ સમજણ કુશળતા, પ્રિન્ટ જાગૃતિ તેમજ વાંચન અને લેખન કૌશલ્યનો વિકાસ કરવો મહત્વપૂર્ણ છે. ભાષાનું પહેલાથી અસ્તિત્વ ધરાવતું જ્ઞાન ભાષાઓમાં સાક્ષરતા કૌશલ્યનિર્માણ કરવામાં મદદ કરે છે, જે બાળકોની માતૃભાષા મજબૂત પાયો ધરાવે છે, તેઓ વધુ સરળતાથી બીજી ભાષા શીખી શકે છે.

પાયાની ભાષા અને સાક્ષરતાના મુખ્ય ઘટકો છે :

- મૌખિક ભાષાવિકાસ : મૌખિક ભાષામાં અનુભવો, વાંચન અને લેખનની કુશળતા વિકસાવવા માટે મહત્વપૂર્ણ છે.
- ધ્વન્યાત્મક જાગૃતિ : આ ક્ષેત્રમાં શબ્દ જાગૃતિ, કવિતા જાગૃતિ અને શબ્દોની અંદર અવાજોની જાગૃતિનો સમાવેશ થાય છે, જે ભાષા સાથે તેમના અર્થપૂર્ણ જોડાણમાંથી ઊભરી આવવી જોઈએ.
- ડીકોડિંગ : આ ક્ષેત્રમાં પ્રિન્ટ (છાપ) જાગૃતિ, અક્ષર જ્ઞાન અને ડીકોડિંગ અને શબ્દઓળખની ક્ષમતાનો સમાવેશ થાય છે.
- શબ્દભંડોળ : આ ક્ષેત્રમાં મૌખિક શબ્દભંડોળ, વાંચન/લેખન શબ્દભંડોળ, અને શબ્દોનું મોર્ફોલોજિકલ (શબ્દોનાં સ્વરૂપો) વિશ્લેષણનો સમાવેશ થાય છે.
- વાંચન સમજણ : આ ક્ષેત્ર ગ્રંથોને સમજવા અને તેમની પાસેથી માહિતી મેળવવાની તેમજ પાઠોનું અર્થઘટન

કરવાની ક્ષમતાને આવરી લે છે.

- વાચનપ્રવાહ : ચોકસાઈ, ઝડપ (સ્વચાલિતતા), અભિવ્યક્તિ (પ્રોસોડી) અને સમજણ સાથે લખાણ વાંચવાની ક્ષમતાનો ઉલ્લેખ કરે છે, જે બાળકોને ટેકસ્ટમાંથી (લખાણમાંથી) અર્થ બનાવવા દે છે
- પ્રિન્ટ (છાપ) વિશેનો ખ્યાલ : બાળકોને સમજણ કૌશલ્ય વિકસાવવા માટે વિવિધ પ્રકારના પ્રિન્ટ (છાપ) સમૃદ્ધ વાતાવરણના સંપર્કમાં આવવાની જરૂર છે.
- લેખન : આ ક્ષેત્રમાં અક્ષરો અને શબ્દો લખવાની તેમજ અભિવ્યક્તિ માટે લખવાની ક્ષમતાનો સમાવેશ થાય છે.
- વાચન સંસ્કૃતિ/વાચન તરફ ઝોક : વિવિધ પ્રકારનાં પુસ્તકો અને અન્ય વાંચન સામગ્રી સાથે જોડાવાની પ્રેરણા સામેલ છે.

પાયાનું સંખ્યાજ્ઞાન અને ગણિત કૌશલ્યો

પાયાનું સંખ્યાજ્ઞાન એટલે દલીલ કરવાની ક્ષમતા અને રોજિંદા જીવનની સમસ્યાના નિરાકરણમાં સરળ સંખ્યાજ્ઞાનત્મક ખ્યાલોને લાગુ કરવાની ક્ષમતા. પ્રિ-સ્કૂલ દરમિયાન પ્રિ-નંબર અને નંબર કોન્સેપ્ટ્સ, સરખામણી માટે જ્ઞાન અને કૌશલ્ય, સીરીયેશન, વર્ગીકરણ અને ઓળખવાની પેટર્નનો વિકાસ પ્રારંભિક પ્રાથમિક વર્ગોમાં ગણિત અધ્યયનના પાયા તરીકે સેવા આપે છે. પ્રારંભિક ગણિતનાં મુખ્ય પાસાંઓ અને ઘટકો છે :

- પ્રિ-નંબર ખ્યાલો: અંક પદ્ધતિને ગણો અને સમજો
- સંખ્યાઓ અને સંખ્યાઓ પર કામગીરી : સંખ્યાઓને રજૂ કરવાની નિપુણતા મેળવવા માટે બેઝ ટેન સિસ્ટમ જેવી ગાણિતિક તકનીકોના ઉપયોગથી જરૂરી સંમેલનો શીખો
- માપ : ત્રણ અંકો સુધીની સંખ્યાઓ પર સરવાળો, બાદબાકી, ગુણાકાર અને ભાગાકારની કામગીરી કરવા માટે પ્રમાણભૂત અલ્ગોરિથમ્સને સમજો અને ઉપયોગ કરો.
- આકારો અને અવકાશી સમજણ : બાળકો પોતાની રીતે ત્રણ અંકના આંકડાઓ સુધી સરળ ગણતરીઓ કરો અને તેને અલગ અલગ સંદર્ભમાં પોતાના જીવનની પ્રવૃત્તિઓમાં લાગુ કરો.

- દાખલાઓ : જગ્યા અને અવકાશી પદાર્થોની સમજ વધારવા માટે સંબંધિત શબ્દોનું શબ્દભંડોળ વિકસાવો.

FLN ને સુધારવા માટે શૈક્ષણિક અભિગમ

અધ્યાપન - અધ્યયન : બાળકના શિક્ષણ પર ધ્યાન આપો.

આપણી પાસે ઘણાં બાળકો છે, જે પ્રથમ પેઢીનાં શીખનારાં છે અને ઘરમાં સાક્ષરતા અને સંખ્યાજ્ઞાનનું વાતાવરણ નથી. શિક્ષકોએ તેથી ધ્વન્યાત્મક જાગૃતિ અને ધ્વનિ ભેદભાવ વિકસાવવા, અને દૃશ્યદ્રષ્ટિ અને દૃશ્ય સંગઠન પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાની જરૂર છે, જે બાળકોને વધુ સારા વાચકો અને લેખકોમાં વિકસાવવામાં મદદ કરે છે. વધુમાં, ગણિતિક શિક્ષણ અથવા અમૂર્ત વિચારસરણીનો પાયો નાટક અને પ્રવૃત્તિ આધારિત અભિગમ (રમકડાં બનાવવાં, કલા સંકલન, રમત સંકલન, વાર્તાકથન આધારિત શિક્ષણ, આઈસીટી (માહિતી અને સંદેશાવ્યવહાર તકનીક) એકીકરણ, જૂથકાર્ય, ભૂમિકા ભજવવી, જૂથોમાં પ્રોજેક્ટ કાર્ય, વગેરે) જે દરેક શીખનાર માટે અર્થપૂર્ણ છે. તેથી, શિક્ષકોએ નીચેના પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાની જરૂર છે:

- સમાન ધ્યાન, આદર અને સમાન શીખવાની તકો પૂરી પાડીને છોકરાઓ અને છોકરીઓ પાસેથી સમાન અને યોગ્ય અપેક્ષાઓ દર્શાવો.
- પુસ્તકો, ચિત્રો, પોસ્ટરો, રમકડાં/સામગ્રી અને લિંગ પૂર્વગ્રહ મુક્ત અન્ય પ્રવૃત્તિઓ પસંદ કરો.
- વર્ગખંડમાં શીખનારાઓ સાથે વાત કરતી વખતે અથવા સૂચના આપતી વખતે લિંગ પૂર્વગ્રહયુક્ત નિવેદનોનો ઉપયોગ કરશો નહીં.
- એવી વાર્તાઓ, જોડકણાં/ગીતો, પ્રવૃત્તિઓ અને સુવિધા સહાયક પસંદ કરો, જે છોકરીઓ અને છોકરાઓએ, જેમાં ખાસ જરૂરિયાતો ધરાવતા શીખનારનો પણ હોય અને તમામ વ્યવસાયોમાં પુરુષો અને સ્ત્રીઓની સમાન ભૂમિકામાં હોય.
- વિદ્યાર્થીઓને તેમની રુચિને અનુસરવા માટે પ્રોત્સાહિત કરો, જે તેમને સ્વ-નિયમનની કુશળતા વિકસાવવા, ખંતથી કાર્ય અને સારાં કામ કરવાની આદતો વિકસાવવા માટે સક્ષમ બનાવે છે.

રમકડાં આધારિત શિક્ષણશાસ્ત્ર અને પ્રાયોગિક શિક્ષણનો ઉપયોગ કરો. આજુબાજુમાં સરળતાથી ઉપલબ્ધ બાળકો દ્વારા ઓછા/ઓછા ખર્ચે સામગ્રી વગરનાં રમકડાં સ્વયં બનાવવા પર ભાર મૂકવામાં આવશે. બાળકોની માલિકીનાં રમકડાં સંચાર કૌશલ્ય માટે એકત્રિત કરી શકાય છે, જ્યાં દરેક બાળક શાળામાં રમકડું લાવે છે અને પછી તેના વિશે વાત કરે છે અથવા તેના વિશે લખે છે, વગેરે.

યોગ્યતા આધારિત શિક્ષણ તરફ આગળ વધવું:

જ્યારે વિવિધ પશ્ચાદભૂનાં બાળકો ભિન્ન ભણતર ધરાવતાં હોય અને જરૂરિયાતો પ્રમાણે ઔપચારિક શાળામાં પ્રવેશ કરે, ત્યારે તમામ વિદ્યાર્થીઓ સમય મર્યાદિત શિક્ષણ પ્રણાલીમાં આવરી લેવા અને પરીક્ષણ કરવા માટે વર્ગ-સ્તરના સામગ્રી ધોરણો માટે તૈયાર રહે તેવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. યોગ્યતા આધારિત શિક્ષણ વિદ્યાર્થીઓના શિક્ષણનાં પરિણામો પર કેન્દ્રિત છે, અને તેની લાક્ષણિકતા છે:

- બાળકો વર્તમાન સ્તર પર નિપુણતા મેળવીને જ આગલા સ્તર પર આગળ વધે છે.
- સ્પષ્ટ અને માપી શકાય તેવી અધ્યયનની નિષ્પત્તિઓ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે, જે યોગ્યતા સંપાદન માટેના માર્ગો છે.
- મુખ્યત્વે રચનાત્મક મૂલ્યાંકનનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે અને કુશળતા અથવા ખ્યાલોનું (કોંસેપ્ટ) મૂલ્યાંકન બહુવિધ સંદર્ભોમાં કરવામાં આવે છે, જેથી બાળકો દ્વારા ઊંડી સમજણ અને અમલીકરણ બંને પ્રાપ્ત થાય.

NEP ૨૦૨૦ એ બાળકના સર્વાંગી વિકાસ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું છે. ભૌતિક અને મોટર (સ્નાયુબદ્ધ) વિકાસ, સામાજિક-ભાવનાત્મક વિકાસ, સાક્ષરતા અને સંખ્યાજ્ઞાનવિકાસ, જ્ઞાનાત્મક વિકાસ, આધ્યાત્મિક અને નૈતિક વિકાસ, કલા અને સૌંદર્યલક્ષી વિકાસ જેવાં વિકાસનાં વિવિધ ક્ષેત્ર છે, જે એકબીજા સાથે સંકળાયેલાં અને પરસ્પર આધારિત છે. આ તમામ ક્ષેત્રોને ત્રણ મુખ્ય ધ્યેયોમાં સમાવવામાં આવ્યાં છે:

- વિકાસલક્ષી ધ્યેય ૧ : બાળકો સારું સ્વાસ્થ્ય જાળવે છે અને સુખાકારી બને છે.

- વિકાસલક્ષી ધ્યેય ૨ : બાળકો અસરકારક સંદેશાવ્યવહાર કરતાં બને છે.
- વિકાસલક્ષી ધ્યેય ૩ : બાળકો સંકળાયેલાં શીખનારાં બને છે અને તેમના તાત્કાલિક વાતાવરણ સાથે જોડાય છે.

તદુપરાંત, દરેક લક્ષ્યની ચાવીરૂપ ક્ષમતાઓ અને ખ્યાલોને પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યા છે અને એનસીઈઆરટી દ્વારા વિકસાવવામાં આવેલા 'પ્રિ-સ્કૂલ (પૂર્વ-શાળા) અભ્યાસક્રમ' અને 'અધ્યયન નિષ્પત્તિ' દસ્તાવેજોમાંથી આ ક્ષમતાઓ તૈયાર કરવામાં આવી છે. તેવી જ રીતે, NEP ૨૦૨૦ માં કલ્પના મુજબ ગાણિતિક વિચારસરણી, ડિઝાઇન શિક્ષણ વગેરેના દૃષ્ટિકોણોનું ધ્યાન રાખવામાં આવ્યું છે.

અધ્યયનનું મૂલ્યાંકન:

બુદ્ધિ, ક્ષમતા, શારીરિક વૃદ્ધિ, માનસિક પરિપક્વતા અને મૂલ્યોના વિકાસ માટે પાયાના શિક્ષણનો સમયગાળો નિર્ણાયક તબક્કો છે. મૂલ્યાંકનનો પ્રાથમિક હેતુ FYL-૧ થી FYL-૬ (૩ થી ૮ વર્ષનું વયજૂથ) સુધીના દરેક બાળકના શિક્ષણને ટેકો અને માર્ગદર્શન આપવાનો છે. પાયાનાં વર્ષોમાં ભણતર વિવિધ દરે થાય છે અને બધા બાળકોમાં સંપૂર્ણપણે ભિન્ન સ્તરે થાય છે. તે વિવિધ વિકાસલક્ષી ક્ષેત્રો/વિષયોમાં પણ બદલાય છે અને તે વ્યક્તિગત બાળક કેવી રીતે પ્રતિક્રિયા આપે છે અને કાર્ય કરે છે તેના પર નિર્ભર કરે છે, કારણ કે આ તબક્કે શિક્ષણ મુખ્યત્વે ઘણા સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક સંદર્ભોથી પ્રભાવિત થાય છે. આમ, મૂલ્યાંકનની ઘણી તકનીકોનો ઉપયોગ કરીને સતત અને વ્યાપક રીતે બાળકોની પ્રગતિને ટ્રેક કરવા માટે મૂલ્યાંકન મહત્વપૂર્ણ છે. તે દરેક પાયાના તબક્કામાં એટલે કે FYL-૧, FYL-૨, FYL-૩, FYL-૪, FYL-૫ અને FYL-૬ પર ખાસ જરૂરિયાતો ધરાવતાં બાળકો સહિત શીખવાના તફાવતોની વહેલી ઓળખ કરવાનું લક્ષ્ય રાખે છે, જેથી નિષ્ણાતોને રેફરલ દ્વારા પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપની શક્યતાઓ મળી શકે.

હિસેદારોને મદદ કરવા માટે વિવિધ તકનીકોનો ઉપયોગ કરીને બાળકોની પ્રગતિને ટ્રેક કરવા માટે એક સર્વગ્રાહી અને હેતુપૂર્ણ મૂલ્યાંકન મહત્વપૂર્ણ છે:

- બાળકની શક્તિ, જરૂરિયાતો, રુચિઓ અને પસંદગીઓ ઓળખો.
- બાળકના પ્રદર્શનને શક્તિશાળી બનાવો અને હસ્તક્ષેપ દ્વારા તેને પાલખ આપો.
- સમસ્યાઓ અને ચિંતાઓનાં ક્ષેત્રોને ઉકેલવા માટે સહયોગ કરો.
- શીખવાની તફાવતો અને શીખવાની મુશ્કેલીઓની વહેલી ઓળખ કરવામાં યોગદાન આપો.

શિક્ષણનાં પાયાનાં વર્ષોમાં ત્રણ વિકાસલક્ષી ધ્યેયો છે જેમાં ભૌતિક અને મોટર વિકાસ, સામાજિક-ભાવનાત્મક વિકાસ, ભાષા અને સાક્ષરતા, જ્ઞાનાત્મક વિકાસ (ગણિતની સમજ અને સંખ્યાજ્ઞાન તેમજ વિશ્વને સમજવા), આધ્યાત્મિક અને નૈતિક વિકાસ, કલા અને સૌંદર્યલક્ષી વિકાસ જે પરસ્પર સંબંધિત અને પરસ્પર આધારિત છે. વિવિધ તકનીકોનો ઉપયોગ કરીને બાળકોની પ્રગતિને ટ્રેક કરવા માટે એક સર્વગ્રાહી અને હેતુપૂર્ણ મૂલ્યાંકન મહત્વપૂર્ણ છે. બાળકમાં મહત્તમ શિક્ષણ અને યોગ્યતાઓના વિકાસ માટે માતાપિતાની ભાગીદારી પણ મહત્વપૂર્ણ છે. તેથી પાયાના શિક્ષણ દરમિયાન મૂલ્યાંકનને વ્યાપક રીતે બે મુખ્ય ક્ષેત્રોમાં વર્ગીકૃત કરી શકાય છે, જેમ કે:

- શાળા આધારિત મૂલ્યાંકન (એસબીએ-સ્કૂલ બેઝ્ડ એસેસમેન્ટ) : પાયાના તબક્કે એસબીએ તાણાવમુક્ત હોવું જોઈએ અને મોટાભાગે અનુભવો અને પ્રવૃત્તિઓમાં બાળકના પ્રદર્શનના આધારે ગુણાત્મક નિરીક્ષણ દ્વારા થવું જોઈએ. વિવિધ સાધનો અને તકનીકો, જેમ કે વાસ્તવિક રેકોર્ડ્સ, ચેકલિસ્ટ, પોર્ટફોલિયો અને ક્રિયાપ્રતિક્રિયાઓ (શિક્ષક, સાથીઓ, કુટુંબીજનો અને મિત્રો સાથે સાકલ્યવાદી ૩૬૦-ડિગ્રી મૂલ્યાંકન દ્વારા) મૂલ્યાંકન માટે વાપરી શકાય છે. પાયાના શિક્ષણમાં ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાનાં પ્રાથમિક ક્ષેત્રો છે, જે એકબીજા સાથે ઘનિષ્ટ રીતે રીતે જોડાયેલાં છે અને મૂળભૂત વર્ષો દરમિયાન વિકાસની પ્રક્રિયાને ટેકો આપવા માટે એસબીએ દ્વારા શિક્ષક દ્વારા તેનું મૂલ્યાંકન કરવું જોઈએ. આ મુખ્ય શિક્ષણ ક્ષેત્રો પાયાના શિક્ષણનાં ત્રણ વિકાસ લક્ષ્યોમાં સમાવિષ્ટ છે. એસબીએ માટેનાં સાધનો અને તકનીકોમાં શામેલ

છે : નિરીક્ષણનો ઉપયોગ; સ્વ-મૂલ્યાંકન અને પીઅર મૂલ્યાંકન; અને પોર્ટફોલિયોનો ઉપયોગ. આગળ, બાળકોના વિકાસ અને વિકાસનાં તમામ આવશ્યક પાસાંઓ પર બાળકોનું મૂલ્યાંકન હોલિસ્ટિક પ્રોગ્રેસ કાર્ડ (HPC) ના રૂપમાં સંકલિત કરવાની જરૂર છે. HPC નાં કેટલાક લક્ષણો નીચે મુજબ છે.

- વિષય વિસ્તારમાં સિંગલ સ્કોર અથવા લેટર ગ્રેડથી વિપરીત અલગ અલગ રિપોર્ટિંગ પૂરું પાડે છે.
- સાકલ્યવાદી પ્રગતિ ઘણી અનન્ય ક્ષમતાઓની જાણ કરે છે, જે માત્ર શૈક્ષણિક નથી.
- સાક્ષરતા, સંખ્યાજ્ઞાન અને અન્ય ક્ષેત્રોમાં જેમ કે સાયકોમોટર કુશળતા, પર્યાવરણીય જાગૃતિ, વ્યક્તિગત સ્વચ્છતા વગેરેમાં વિદ્યાર્થીની પ્રગતિ સૂચવવા માટે બહુવિધ અધ્યયનની નિષ્પત્તિઓ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે, જેથી તાકાત અને સુધારાનાં ક્ષેત્રોની ઓળખને સક્ષમ કરી શકાય.
- પેઈન્ટિંગ, ડ્રોઈંગ, કલે-વર્ક, ટોય મેકિંગ, પ્રોજેક્ટ્સ અને ઈન્કવાયરી-આધારિત લર્નિંગ, સ્ટુડન્ટ પોર્ટફોલિયો, ક્વિઝ, ગ્રૂપ વર્ક, રોલ પ્લે, વગેરેનો ઉપયોગ વિદ્યાર્થીઓની પ્રગતિનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે કરી શકાય છે, કારણ કે સૂચક/અધ્યયનની નિષ્પત્તિઓ વધુ વ્યાપક છે.
- જાણ કરવા માટે શિક્ષક, વિદ્યાર્થી અને વાલીઓ સાથે જાણકાર દ્વારા વાતચીત કરવામાં આવે છે.
- માતાપિતા, સાથીદારો અને સ્વ-મૂલ્યાંકનનો ઉપયોગ ૩૬૦-ડિગ્રી પ્રગતિની જાણ કરવા માટે થઈ શકે છે.

પ્રમાણિત મૂલ્યાંકન :

રાષ્ટ્રીય અથવા આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે મોટા પાયે મૂલ્યાંકન ડેટા 'સિસ્ટમ' પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે અને રાષ્ટ્ર, રાજ્ય અથવા જિલ્લાના શૈક્ષણિક સ્વાસ્થ્યનું વર્ણન કરે છે. તેમાં 'સિસ્ટમ્સ'ની સરખામણી શામેલ હોવાથી, ઉપયોગમાં લેવાતાં સાધનો અને તકનીકોને પ્રમાણિત કરવાની જરૂર છે. મોટા પાયે મૂલ્યાંકન અભ્યાસ હાથ ધરવામાં સામાન્ય રીતે ઉપયોગમાં લેવાતાં મૂલ્યાંકન સાધનો બહુવિધ પસંદગીના પ્રશ્નો (MCQ) છે અને પ્રક્રિયામાં નિરપેક્ષતા લાવવા માટે પહેલેથી બાંધવામાં આવેલા જવાબો સામાન્ય રીતે ટાળવામાં આવે છે. આ મૂલ્યાંકન તેમના રાજ્ય,

જિલ્લાઓ અને બ્લોક્સમાં શીખવાની પ્રક્રિયા કેટલી સારી રીતે ચાલી રહી છે તે જાણવા માટે એક પદ્ધતિ છે. આ અભ્યાસ 'મૂલ્યાંકન માળખું' વ્યાખ્યાયિત કરીને અને સિસ્ટમનું મૂલ્યાંકન કરવા, તેને જવાબદાર ઠેરવવા અને શિક્ષણના સ્તરને સુધારવા માટે વ્યૂહરચના વ્યાખ્યાયિત કરવા માટે મૂલ્યાંકન અભ્યાસનો ઉપયોગ કેવી રીતે થશે તે અંગે સ્પષ્ટ હેતુ સાથે કરવામાં આવે છે. સિસ્ટમ સ્તરની સજ્જતા અને કામગીરીને સમજવા માટે ૨૦૨૧માં પાયાના અધ્યયન માટે NAS (નેશનલ અચિવમેન્ટ સર્વે) હાથ ધરવામાં આવશે. આગળ, NCERT દ્વારા એક અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવશે. જે ભારતમાં વિવિધ ભાષાઓમાં મૌખિક વાચન પ્રવાહ સહિત મૂળભૂત સાક્ષરતા માટે પ્રથમ મોટા પાયે મૂલ્યાંકન અને બેન્યુમાર્કિંગ અભ્યાસ હશે. ગ્રેડમાં પ્રગતિની સરખામણીમાં શિક્ષણના સ્તરને અંદાજ લગાવવા અને સમજવા માટે તેને મુખ્ય રાષ્ટ્રીય સિદ્ધિ સર્વે (NAS) ૨૦૨૧ હેઠળ સબસિસ્ટમ અભ્યાસ તરીકે સ્થાન આપવાની કલ્પના કરવામાં આવી છે.

આમ, પાયાના તબક્કે શિક્ષકોએ બાળકોને રમતો રમાડવી, તેમના કાર્ય પર કામ કરવું, પ્રદર્શન કરવું અથવા તેમની વચ્ચે ક્રિયાપ્રતિક્રિયા કરાવવી જરૂરી છે, જે તેમને બાળકોના હિતો અને શિક્ષણ વિશેની માહિતીનો ભંડાર પૂરો પાડે છે.

શિક્ષણ-શીખવાની પ્રક્રિયા : શિક્ષકની ભૂમિકા

દરેક શિક્ષકે જે પાયાના શીખનારાઓ સાથે વ્યવહાર કરે છે સમજવું જોઈએ કે બાળકો વિવિધ રીતે શીખે છે અને દરેક વર્ગમાં ભણતરના વિવિધ સ્તરો છે, જેમ કે,

- બાળકોને વાત કરવા માટે પ્રોત્સાહિત કરો: જ્યારે બાળકોને પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવે ત્યારે તેઓ વધુ શીખે છે, વાત કરે છે અને વર્ગખંડમાં ચર્ચા કરે છે. મોટા ભાગના વર્ગખંડો, શિક્ષક સૌથી વધુ સમય દરમિયાન વાત કરે છે જ્યારે બાળકો સામૂહિક જવાબ આપે છે અથવા નિષ્ક્રિય દર્શકો હોય છે.
- આકર્ષક શિક્ષણ વાતાવરણનું નિર્માણ કરવું : કોરલ (સામૂહિક) પુનરાવર્તન, બ્લેકબોર્ડમાંથી નકલ જેવી પ્રવૃત્તિઓ વારંવાર યાંત્રિક રીતે કરવામાં આવે છે અને તે શીખવામાં પરિણમતી નથી. બાળકો જલદીથી રસહીન અથવા વિચલિત થઈ જાય છે અને તેમનું

‘કાર્ય પર સમય’ ઓછું હોય છે. મોટાભાગનાં બાળકો શિક્ષણના મોટાભાગના સમય માટે સક્રિય રીતે રોકાયેલાં નથી. શીખવાની પ્રક્રિયામાં આનંદ કે આનંદની ભાવના ન હોય તો બાળકો વિચલિત થઈ જાય છે.

- પ્રયોગાત્મક અને વાસ્તવિક વિશ્વ આધારિત શિક્ષણશાસ્ત્ર દ્વારા શિક્ષણ : જો વર્ગખંડમાં શિક્ષણ પાઠ્યપુસ્તક કેન્દ્રિત હોય અને અભ્યાસક્રમ પૂર્ણ કરવા પર ભાર મૂકવામાં આવે અને જો શિક્ષણ-શીખવાની પ્રક્રિયા બાળકોના સંદર્ભ અને વાસ્તવિક દુનિયાથી અનુભવો વિખૂટા પડી જાય તો બાળકો શીખવામાં રસ લેતાં નથી . બાળકો અનૌપચારિક ગાણિતિક વિચાર સાથે શાળામાં જોડાય છે, કારણ કે તેઓ વાસ્તવિક જીવનમાં સરળ સમસ્યાઓ હલ કરે છે. તેથી, વર્ગખંડમાં ગણિતનું શિક્ષણ બાળકના બહારના શાળાના અનુભવો સાથે જોડાયેલું હોવું જોઈએ.
- સંઘર્ષ કરતાં શીખનારાઓને ટેકો આપો : શિક્ષકો પાછળ રહી ગયેલાં બાળકોને વધારાનો ટેકો પૂરો પાડવા સક્ષમ હોવા જોઈએ, આ અંતર વધતું જ રહે છે.
- સતત મૂલ્યાંકન અને વારંવાર અધ્યયનના અંતરને ઓળખવું : પરીક્ષા સહિત શિક્ષણના મૂલ્યાંકન મોટે ભાગે સામગ્રીને બદલે કુશળતા અથવા ખ્યાલ વિકાસ માટે પરીક્ષણ પર કેન્દ્રિત હોવું જોઈએ. શિક્ષણ સતત મૂલ્યાંકન સંકલિત હોવું જ જોઈએ.
- વર્ગખંડોમાં પ્રિન્ટ (છાપ) - સમૃદ્ધ વાતાવરણ બનાવવું:

મોટાભાગના વર્ગખંડોમાં બાળકોની વાચનસામગ્રી અથવા TLM બહુ ઓછી હોય છે. મોટેભાગે, વર્ગખંડમાં પ્રદર્શિત મૂળાક્ષરો અને સંખ્યાજ્ઞાન ચાર્ટ્સ હોય છે અથવા વર્ગખંડની દીવાલો પર દોરવામાં આવે છે. આમ, બાળકોને પુસ્તકો અથવા અન્ય શિક્ષણ સામગ્રી સાથે જોડાવાની કોઈ તક મળતી નથી. શિક્ષકોએ વર્ગખંડમાં પ્રિન્ટ-સમૃદ્ધ અને રમકડાં-સમૃદ્ધ વાતાવરણ પૂરું પાડવાની જરૂર છે.

પાયાની કુશળતા પ્રાપ્ત કરવામાં શિક્ષકની ક્ષમતા પણ કેન્દ્રિય ભૂમિકા ભજવે છે. હાલમાં, થોડા શિક્ષકોને બહુસ્તરીય, રમત આધારિત, વિદ્યાર્થી-કેન્દ્રિત શીખવાની શૈલીમાં તાલીમ લેવાની તક મળી છે, જે વ્યાપક ECCE સંશોધન મુજબ, પ્રારંભિક ધોરણ સ્કૂલના વિદ્યાર્થીઓ માટે ખાસ કરીને ધોરણ ૧ અને ૨માં ખૂબ મહત્વની છે. શાળાકીય શિક્ષણના તમામ તબક્કામાં સેવામાં (ઇન-સર્વિસ) શિક્ષક તાલીમમાં પ્રવર્તમાન પડકારોને ધ્યાનમાં રાખીને, NCERT એ શિક્ષક તાલીમનો એક નવીન સંકલિત કાર્યક્રમ તૈયાર કર્યો હતો, જે હવે NISHTHA (શાળાના વડાઓ માટે રાષ્ટ્રીય પહેલ અને શિક્ષકોની સર્વગ્રાહી ઉન્નતિ) તરીકે ઓળખાય છે. નિષ્ઠા મોડેલને અનુસરીને, શિક્ષણના મૂળભૂત તબક્કે ભણાવતા શિક્ષકો માટે કસ્ટમાઈઝ્ડ એફ.એલ.એન. પેકેજ ચોક્કસ સામગ્રી અને શિક્ષણશાસ્ત્રની જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા માટે, પૂર્વ-શાળાથી પ્રારંભિક પ્રાથમિક ધોરણ સુધીના સાતત્યને આવરી લેવા માટે ડિઝાઇન કરી શકાય છે.

	શિક્ષક પ્રવૃત્તિની ચેકલિસ્ટ
શિક્ષકની તૈયારી	<p>શિક્ષકોને વધુ સારી રીતે સમજવા માટે સેવાની તાલીમ લેવી પડશે :</p> <p>a) પાયાના શિક્ષણનું મહત્વને સમજવું</p> <p>b) સામાજિક-વ્યક્તિગત ગુણો, પર્યાવરણીય ચિંતાઓ અને મૂલ્યો</p> <p>c) શિક્ષકોની માન્યતાઓ અને વિદ્યાર્થીઓ પ્રત્યેના વલણને સંબોધતો પાયાનો તબક્કો</p> <p>d) પ્રારંભિક ભાષા અને સાક્ષરતા</p> <p>e) પ્રારંભિક સંખ્યાજ્ઞાન</p> <p>f) કલા-સંકલિત શિક્ષણ અને રમકડાં સહિત શિક્ષણશાસ્ત્રના અભિગમો - રમત આધારિત અભિગમ.</p> <p>g) પ્રારંભિક વર્ષોમાં મૂલ્યાંકન</p>

	<p>h) પ્રારંભિક વર્ષોમાં પરામર્શ</p> <p>i) મૂળભૂત સાક્ષરતા અને સંખ્યાજ્ઞાનમાં માતાપિતા અને સમુદાયની ભૂમિકાને પ્રોત્સાહન આપવું</p> <p>j) પ્રારંભિક વર્ષોમાં ખાસ જરૂરિયાતો ધરાવતાં બાળકોની જરૂરિયાતોને ઓળખવી અને તેમને સંબોધવા</p>
પૂર્વવર્ગની તૈયારી	<p>a) પૂર્વ-નિર્ધારિત પ્રારંભિક અધ્યયનની નિષ્પત્તિઓ પ્રાપ્ત કરવા માટે હાલની સામગ્રી, પ્રવૃત્તિઓ અને કાર્યપત્રકો, રમકડાં વગેરેની ડિઝાઇન અથવા ઉપયોગ કરો.</p> <p>b) પ્રિન્ટ (છાપ) જાગૃતિ અને સાક્ષરતા કૌશલ્યના વિકાસમાં સહાય માટે શબ્દદીવાલો, વાર્તા પુસ્તકો, પોસ્ટરોના રૂપમાં સમૃદ્ધ વર્ગખંડનું વાતાવરણ છાપો.</p> <p>c) સિ. સ્વદેશી/ સ્થાનિક રીતે ઉપલબ્ધ સામગ્રીનો ઉપયોગ કરો, જે ઓછી કિંમત અથવા બિન-ખર્ચ અને સરળતાથી સુલભ હોય. ખાતરી કરો કે બાળકો સામગ્રીમાં હેરફેર કરી શકે છે અને સામગ્રી અને અન્ય સંસાધનોની સલામત સુલભતા ધરાવે છે.</p> <p>d) પ્રવૃત્તિનાં વિવિધ ક્ષેત્રો જેમ, કે વાચન વિસ્તાર, સર્જનાત્મક વિસ્તાર વગેરે મફત રમત, સામાજિક-ભાવનાત્મક વિકાસ કૌશલ્ય વગેરેને પ્રોત્સાહિત કરવા શિક્ષકો દ્વારા ડિઝાઇન કરવાની જરૂર છે.</p> <p>e) સામગ્રીનું પ્રદર્શન બાળકોની આંખના સ્તરે હોવું જોઈએ.</p> <p>f) બાળકોના અગાઉના જ્ઞાન / સાક્ષરતાનું મૂલ્યાંકન કરો.</p>
વર્ગખંડની અંદર	<p>શિક્ષકો વર્ગખંડના વ્યવહારોને ધ્યાનમાં રાખીને ડિઝાઇન કરે છે :</p> <p>a) માતૃભાષાનો ઉપયોગ શિક્ષણના માધ્યમ તરીકે થવાનો છે.</p> <p>b) સ્ત્રોત તરીકે વર્ગખંડમાં બહુભાષીવાદનો ઉપયોગ કરો.</p> <p>c) કલા, વાર્તાઓ દ્વારા આનંદકારક અને પ્રાયોગિક શિક્ષણ પર વધુ ધ્યાન - કવિતા, જોડકણાં, રમતો, રમકડાં, ગીતો, અથવા પ્રવૃત્તિ આધારિત ઘર-ભાષા/માતૃભાષા સમૃદ્ધ સ્થાનિક પરંપરાઓ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. (કલા, રમતગમત, આઈસીટી, વાર્તાકથન, રમકડાં, રમતો, કોયડાઓ વગેરેનું સંકલન).</p> <p>d) દરેક ક્ષેત્રમાં યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવા માટે વિદ્યાર્થી માટે આંતર/બહુ-શિક્ષાત્મક શિક્ષણને ધ્યાનમાં રાખીને વાસ્તવિક જીવનની પરિસ્થિતિઓને સંકલિત પાઠ યોજનાઓ પર આધારિત વર્ગખંડ વ્યવહારો.</p> <p>e) પૂર્વ સાક્ષરતા કુશળતા સહિતનાં મુખ્ય પાસાંઓ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને વર્ગખંડમાં ઘણી પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ શીખવાની કસરતો હાથ ધરવામાં આવશે (દા.ત., અક્ષરઓળખ અને અક્ષર ધ્વનિ સાથે સહસંબંધ), પૂર્વ-સંખ્યાજ્ઞાન કુશળતા (દા.ત., સંખ્યાજ્ઞાન ગણતરી અને સરખામણી), જ્ઞાનાત્મક કુશળતા (દા.ત., પેટર્ન માન્યતા, વર્ગીકરણ વગેરે) અને સામાજિક કુશળતા વગેરે જેવી અન્ય મુખ્ય કુશળતા.</p> <p>f) લિંગ, અપંગતા, વર્ગખંડમાં વિભેદક શિક્ષણ સ્તર વગેરે પ્રત્યે સંવેદનશીલતા.</p>
	<p>મૂલ્યાંકન:</p> <p>a) વિદ્યાર્થીઓના વિકાસને ટ્રેક કરવા માટે શાળા આધારિત મૂલ્યાંકનો (SBA) નો ઉપયોગ કરો.</p>

	<p>b) પાયાના શિક્ષણ દરમિયાન મૂલ્યાંકનની એક મહત્વની તકનીક 'ઓબ્ઝર્વેશન' દ્વારા કરવામા આવે છે. તેમાં બાળકોની ક્ષમતા, રુચિઓ, શીખવાની શૈલીઓ અને તેમના સ્તરને સમજવા માટે સતતપણે ધોરણે નિરીક્ષણનો સમાવેશ થાય છે</p> <p>c) નિરીક્ષણોના આધારે શિક્ષકે દરેક શિક્ષણ માટે આયોજન કરવાની જરૂર છે. ખાસ કરીને દરેક બાળક કેવી રીતે સાક્ષરતા અને સંખ્યાજ્ઞાન ખ્યાલો/કુશળતા શીખે છે.</p> <p>d) દરેક બાળક માટે દરેક ધોરણ માટે દરેક વિષયના દરેક અધ્યયનના પરિણામને માપવા માટે બે નિપુણતા સ્તરે ઓછામાં ઓછી ૧૦ વસ્તુઓનું પરીક્ષણ કરો. વિદ્યાર્થીઓની નિપુણતા સ્થાપિત કરવા માટે એલઓના પાછળ અને આગળના જોડાણનો ઉપયોગ કરો.</p> <p>e) દરેક બાળકના કામના નમૂનાઓ/ડિટાના દસ્તાવેજીકરણ માટે પોર્ટફોલિયો જાળવવા.</p>
વર્ગખંડની બહાર	<p>a) મૂલ્યાંકન ડેટાનો ઉપયોગ કરવો, સંઘર્ષ કરતા શીખનારાઓની ઓળખ કરવી અને શાળા મુલાકાત અને સમીક્ષા બેઠકો દરમિયાન ચોક્કસ સહાયક વ્યૂહરચના વિકસાવવી.</p> <p>b) શાળાના સ્તરે વારંવાર પેટીએમ યોજવા અને શિક્ષકો દ્વારા તેમના બાળકના શિક્ષણમાં માતાપિતાની સંલગ્નતા અને સંડોવણી સુનિશ્ચિત કરવા માટે બાળકોના ઘરની મુલાકાત લેવી.</p> <p>c) બાળકની પ્રગતિથી વાકેફ કરવા માટે વ્યક્તિગત અને સરળતાથી સમજી શકાય તેવાં રિપોર્ટ કાર્ડ માતાપિતા સાથે નિશ્ચિત આવર્તન પર વહેંચવાં.</p> <p>d) SMC સભ્યોની તાલીમ, માતાપિતા અને સમુદાય માટે જાગૃતિમિશન. તેમને અધ્યયનનાં પરિણામોના ઈચ્છિત સ્તરને સમજવા માટે ગ્રેડ-મુજબની/વિષયવાર અને તે મુજબ વિદ્યાર્થીઓની પ્રગતિનું નિરીક્ષણ.</p> <p>e) અગાઉના ધોરણલર્નિંગ લોસ માટે મહોલ્લા વર્ગોમાં આપવામાં આવેલા ઉપચારાત્મક સમયગાળાનું આયોજન કરો.</p> <p>f) શૈક્ષણિક સમીક્ષા બેઠકોનું આયોજન કરવું અને ભાગ લેવો - મહિનામાં એકવાર શૈક્ષણિક સપોર્ટ, પ્લાનિંગ અને ફોલો-અપ કરવું.</p> <p>g) નવી વ્યૂહરચના શીખવા, પાઠોની યોજના બનાવવા અને વિદ્યાર્થીઓનાં મૂલ્યાંકનપરિણામોના વિશ્લેષણ જેવા વર્ગખંડના મુદ્દાઓને ધ્યાનમાં લેવા માટે ક્લસ્ટર/બ્લોક સ્તરે માસિક બેઠકો હાથ ધરવામાં આવી શકે છે.</p> <p>h) રાજ્ય અથવા દેશમાંથી વિવિધ પ્રકારની કુશળતામાંથી શીખવા માટે પરિષદો અને પરિસંવાદો હાથ ધરવામાં આવી શકે છે.</p> <p style="text-align: right;">— ઓ.એસ.ડી., (ડિજિટલ ઈનિસિટિવ) જી.સી.ઈ.આર.ટી., ગાંધીનગર</p>

- બાળકોના નાના શરીરમાં રહેલ મહાન આત્માના હું પળે પળે દર્શન કરુ છું.
- કાગળકામ કે માટીકામ, રંગોળી કે ચિત્રકામ જે આપણે પોતે બનાવીએ છીએ તેની ખરી કિંમત તે આપણે જાતે બનાવીએ તેમા છે માત્ર માલિકી પણાની માત્ર કબજાની માત્ર ભોગ વટની કિંમત જૂદી છે અને જાતે બનાવવાની કિંમત જૂદી છે.

— ગિજુભાઈ બધેકા

નિદાન-કસોટી

— હરેશ ચૌધરી

શાળાકક્ષાએ વિદ્યાર્થીઓના પ્રગતિમાપન માટે નિદાન કસોટીનું આગવું મહત્ત્વ છે. આગામી સમયગાળામાં (FLN) અંતર્ગત જ્યારે કાર્ય કરવાનું છે ત્યારે યોગ્ય નિદાન થાય તો જ એ મુજબનું ઉપચારાત્મક કાર્ય થઈ શકે. અહીં ગુજરાતી ભાષાની નિદાન કસોટી વિશે માહિતી આપવામાં આવી છે. જે સૌને ઉપયોગી થશે.

મિત્રો, આ અગાઉ ધોરણ ૨ માં લેવાયેલ નિદાનાત્મક કસોટીથી આપ સુવિદિત છે. એ કસોટીઓની જેમ જ અત્યારે બાળકોનું સાચું નિદાન થાય અને નિદાન મુજબનું ઉપચારાત્મક શિક્ષણકાર્ય થાય એ માટે અગાઉ જેવી જ કસોટીઓ આપી છે.

આ પૈકી ભાષાની કસોટીમાં સૌથી પહેલાં ચાર પાંચ શબ્દોનાં કુલ ચૌદ જૂથ આપવામાં આવ્યાં છે. આપ જોઈ શકશો કે પહેલા જૂથમાં ગ, મ, ન, જ અને 'આ'ની માત્રાના ઉપયોગથી બનતા શબ્દો વાંચવાના છે. વિદ્યાર્થી આ શબ્દો વાંચી શકે તો એને આ ચાર અક્ષર અને માત્રાઓ આવડે છે એમ કહેવાય. આ જ રીતે બીજા જૂથમાં વ, ર, સ, દ અને 'એ'ની માત્રાથી બનતા શબ્દો છે. ચોથા જૂથમાં ક, બ, અ, છ છે અને 'આ' તથા 'એ'ની માત્રાથી બનતા શબ્દો છે. પાંચમા જૂથમાં પ, ડ, ત, ણ, ઈ, ઈ (ઈ, ઈ ની માત્રા સહિત)થી બનતા શબ્દો છે. આ રીતે એક એક જૂથમાં આગળ જોઈશું કે જે દરેક જૂથમાં વિશિષ્ટ મૂળાક્ષરો અને માત્રાઓથી બનતા શબ્દો આપેલા છે.

દરેક વિદ્યાર્થી શિક્ષક સમક્ષ આ શબ્દો મોટેથી વાંચે એ અપેક્ષિત છે. વિદ્યાર્થી આ રીતે શબ્દો વાંચશે એટલે શિક્ષકને ખ્યાલ આવશે કે વિદ્યાર્થીને કયા અક્ષર અથવા માત્રાઓ ઓળખવામાં મુશ્કેલી છે. વિદ્યાર્થીને જે મૂળાક્ષરો ઓળખવામાં મુશ્કેલી હોય તે શીખવવા અને મહાવરો કરાવવો. એક વાત યાદ રાખીએ કે વિદ્યાર્થી શબ્દમાં આપેલા અક્ષરો ઓળખતો હોય પરંતુ શબ્દ તરીકે વાંચતો ન હોય તો વિદ્યાર્થીને માત્ર વંચાવવાની પ્રેક્ટિસ કરાવવાની છે, અક્ષરો શીખવવાની જરૂર નથી.

ત્યારબાદ વાક્યવાચન માટેનાં વાક્યો આપ્યાં છે. આ વાક્યવાચનનો હેતુ એ ચકાસવાનો છે કે વિદ્યાર્થી યોગ્ય રીતે રીતે, યોગ્ય આરોહ-અવરોહથી વાંચે છે કે નહિ. મોટેભાગે વિદ્યાર્થીઓ શબ્દોમાંના અક્ષરો છૂટાછૂટા ઓળખતા હોય છે, શબ્દ તરીકે વાંચી શકતા નથી. જેમ કે 'અવાજ' એવો શબ્દ હોય તો વિદ્યાર્થી અ..... વા..... જ..... એમ વાંચે છે. આનું મુખ્ય કારણ એ છે કે વિદ્યાર્થીને મુખરવાચનનો મહાવરો નથી અથવા તો ઓછો છે. વિદ્યાર્થી આ શબ્દના બધા અક્ષરો ઓળખે તો છે જ. પરંતુ શબ્દ તરીકે બોલતો નથી. આવા વિદ્યાર્થીઓને અક્ષરો શીખવવાની જરૂર નથી, માત્ર મુખર-વાચનનો મહાવરો કરાવવાની જરૂર છે.

શ્રુતલેખન અંતર્ગત આપવામાં આવેલા શબ્દો લખાવવાથી એવો ખ્યાલ આવશે આવશે કે વિદ્યાર્થી કયા અક્ષરો લખવામાં મુશ્કેલી અનુભવે છે. એવું બનવા સંભવ છે કે વિદ્યાર્થી અમુક અક્ષર ઓળખી તો શકે, પરંતુ લખી ન શકે. વિદ્યાર્થી જે અક્ષર બરાબર રીતે લખી ન શકતા હોય તેમને તે અક્ષરોના ઉપયોગથી બનતા શબ્દો દ્વારા લેખન મહાવરો કરાવીએ.

વાક્યોનું શ્રુતલેખન કરાવવાનો હેતુ એ છે કે વિદ્યાર્થી સળંગ ગદ્ય યોગ્ય રીતે લખી શકે છે કે કેમ. એક જ શબ્દના અક્ષરો પાસેપાસે તથા બે શબ્દો વચ્ચે યોગ્ય અંતર રાખવું, બધા અક્ષરોનું કદ સરખું રાખવું, માત્રાઓ યોગ્ય રીતે મૂકવી વગેરે જેવી બાબતોમાં વિદ્યાર્થી જ્યાં ભૂલ કરે તે ભૂલ પૂરતું ઉપચારાત્મક કાર્ય કરીએ. આપણે પણ જ્યારે શ્રુતલેખન કરાવીએ ત્યારે આખો શબ્દ બોલીએ, અક્ષરો છૂટા પાડીને ન બોલીએ તો જ વિદ્યાર્થીઓ એ રીતે લખવા ટેવાય.

આ કસોટી પૈકી શબ્દવાચન અને વાક્યવાચન વ્યક્તિગત દરેક બાળકને અલગઅલગ કરાવીએ અને શ્રુતલેખન સામૂહિક રીતે કરાવીએ. જે વિદ્યાર્થીને જે નથી આવડતું તેની બરાબર નોંધ કરીએ, જેથી વ્યક્તિગત ઉપચારાત્મક શિક્ષણ કરવામાં સરળતા રહે.

મુખરવાચન બરાબર કરી શકે તો જ વિદ્યાર્થી સારી રીતે વાચન અર્થગ્રહણ કરી શકે. આ સાથે કેટલાક એવા ફકરા-વાર્તા-ઘટનાઓ આપી છે જે વાંચીને વિદ્યાર્થીએ તેનું અર્થગ્રહણ કરવાનું છે. દરેક ફકરા નીચે કેટલાક નમૂનાના પ્રશ્નો પણ આપ્યા છે, આવા પ્રશ્નો પૂછીને ખાતરી કરીએ કે વિદ્યાર્થીને પોતે જે વાંચ્યું છે તે કેવું અને કેટલું સમજાય છે.

આ જ રીતે યોગ્ય રીતે શ્રુતલેખન કરી શકનાર વિદ્યાર્થીઓ સારી રીતે સ્વતંત્રલેખન પણ કરી શકે છે. આમ, ભાષાનાં બે અગત્યનાં એવાં કૌશલ્યો વાચન અને લેખન દરેક બાળક હસ્તગત કરે તેવા પ્રયાસો કરીએ.

નિદાન કસોટી

વિષય : ગુજરાતી

શાળાનું નામ :

વિદ્યાર્થીનું નામ :

રોલ નંબર :

● નીચે આપેલા શબ્દોનું વાચન કરાવો.

- (૧) જમના, ગાજર, નમન, જાગ
- (૨) વનરાજ, મેદાન, સેવા, સાવજ
- (૩) આકાર, કેદાર, અવાજ, છાબ
- (૪) બરણી, આગગાડી, નિસરણી, ઈજનેર
- (૫) લપસણી, ટપાલી, ઐરાવત, નૈતિક
- (૬) ઝબૂક, ઊન, ઘડિયાળ, ઘુવડ
- (૭) ભમરડો, મૌખિક, ફોરમ, ધીરજ
- (૮) ઢીંગલી, પતંગિયું, ઠળિયો, શણગાર
- (૯) ધજા, મરચું, કિનારો, જમરૂખ, ઘડવૈયા
- (૧૦) ષટ્કોણ, ત્રાજવું, જ્ઞાન, ઔષધ
- (૧૧) ઋષિ, રૂપાળું, પક્ષી, શ્રાવણ, શ્રીમાન
- (૧૨) મમ્મી, રસ્સી, ખચ્ચર, જબ્બર, રસગુલ્લા
- (૧૩) એક્કો, ટક્કર, કબડી, શક્કરિયું, લક્કડખોદ
- (૧૪) ગુપ્ત, બપ્તર, વૈરાગ્ય, લાવણ્ય, અલ્પાહાર
- (૧૫) રઘ્વા, કહ્યું, પડ્યો, પાથર્યું, છઢ્ઢો

● નીચે આપેલાં વાક્યોનું વાચન કરવો.

- (૧૬) મને વરસાદ ગમે છે.
- (૧૭) મુંબઈ ભારતનું બંદર છે.

(૧૮) મંદિરમાં પૂજા થાય છે.

(૧૯) જૂલીને કેરી ખાવી છે.

(૨૦) ઋષભ વાંચે છે.

(૨૧) યજ્ઞમાં હોમ થાય છે.

(૨૨) શ્રવણ સેવા કરે છે.

(૨૩) બિલ્લી મ્યાઉં મ્યાઉં કરે છે.

(૨૪) આ ખાંડનો ડબ્બો છે.

● નીચે આપેલાં વાક્યોનું શ્રુતલેખન કરવો.

- (૨૫) ગાયન (૨૬) ભયાનક (૨૭) અજગર
- (૨૮) આપણી (૨૯) સુખડી (૩૦) ભૂમિક (૩૧) મયૂર (૩૨) ચળકાટ

● નીચે આપેલાં વાક્યોનું શ્રુતલેખન કરવો.

- (૩૩) કાકા નિસરણી લાવે છે.
- (૩૪) આ ગામનો કૂવો છે.
- (૩૫) આ મારું દફતર છે.
- (૩૬) સીમા અને કૌશિક રમે છે.
- (૩૭) મારી હોડી પાણીમાં તરે છે.
- (૩૮) મારે લશ્કરમાં ભરતી થવું છે.
- (૩૯) એ પડ્યો પણ હસીને ઊભો થઈ ગયો.
- (૪૦) વહેલી સવારે સૂર્ય ઊગ્યો.

આ કસોટી જેવા પ્રશ્નો તમે જાતે પણ બનાવી શકો. આ માત્ર નમૂનાની કસોટી છે. આ કસોટી દ્વારા આપણો આશય માત્ર એ સુનિશ્ચિત કરવાનો છે કે વિદ્યાર્થીને જે ન આવડતું હોય તે આપણે ઓળખી શકીએ અને એ અનુરૂપ ઉપચારાત્મક શિક્ષણ કરી શકીએ.

— ‘રીચ ટુ ટીચ’ કન્સલ્ટન્ટ, જી.સી.ઈ.આર.ટી., ગાંધીનગર

વાચન-અર્થગ્રહણ અને વાચનઝડપ

— હરેશ ચૌધરી

મિત્રો, વિદ્યાર્થીના વાચન અર્થગ્રહણ અને વાચનઝડપ વચ્ચે સીધો સંબંધ છે. વિદ્યાર્થીઓ યોગ્ય ઝડપથી વાંચી શકે તો અર્થગ્રહણ સારી રીતે કરી શકે. નીચે કેટલાક ફકરા આપ્યા છે. આ ફકરા વિદ્યાર્થીઓને મોટેથી વાંચવાની. વિદ્યાર્થી વાંચવાનું શરૂ કરે ત્યારે સ્ટોપ વૉચ અથવા ઘડિયાળનો સેકન્ડ કાંટો શરૂ કરીએ. વિદ્યાર્થી વાંચવાનું પૂરું કરે ત્યારે જોઈએ કે આ ફકરો વાંચતા વિદ્યાર્થીને કેટલો સમય લાગે છે. ત્યારબાદ નીચે આપેલા પ્રશ્નો વિદ્યાર્થીને પૂછીએ. પાંચ પૈકી કેટલા પ્રશ્નોના સાચા જવાબ વિદ્યાર્થી આપી શકે છે તે પણ ચકાસીએ.

ભાગ – ૧ નીચે આપેલી વાર્તા વાંચો

શાળા છૂટવામાં થોડી વાર હતી. બધાં જ બાળકો રમતાં હતાં. રાજુ નામનો એક છોકરો પણ ત્યાં ગયો, પરંતુ કોઈ તેની સાથે રમતું ન હતું. તેને ખૂબ ખોટું લાગ્યું. થોડી વારમાં જ શાળા છૂટવાનો ઘંટ વાગ્યો. બધાં બાળકો પોતપોતાના ઘેર ગયાં. રાજુ પણ તેના ઘેર ગયો. જોકે તેનું મન કોઈ પણ કામમાં લાગતું ન હતું. તેની બાએ તેને પૂછ્યું, “બેટા, તું આટલો ઉદાસ કેમ છે?” તેણે કહ્યું, “મમ્મી શાળામાં કોઈ મારી સાથે રમતું નથી.” મમ્મીએ કહ્યું, “આમાં ઉદાસ થવા જેવું કંઈ નથી. કાલે તું તારા મિત્રોને કહેજે કે તું તેમની સાથે રમવા ઈચ્છે છે, તને રમવામાં સામેલ કરે. બીજા દિવસે રાજુ શાળામાં ગયો અને તેના મિત્રોને કહ્યું, “મારે તમારી બધાની સાથે રમવું છે.” તેના મિત્રો તેનો હાથ પકડીને તેને મેદાનમાં લઈ ગયા. તે તેમની સાથે રમવા માંડ્યો. તે દિવસે રાજુ ખૂબ ખુશ થયો.

- નીચે આપેલા પ્રશ્નોના જવાબ માટે સાચા વિકલ્પના ક્રમ ઉપર ગોળ કરો.

૧. આ વાર્તામાં બાળકો કોને રમાડતાં ન હતાં?

- a. રહીમને b. રાજુને c. મમ્મીને d. ઢીંગલીને

૨. શાળા છૂટ્યા પછી બાળકો ક્યાં ગયાં?

- a. બાળકો રમવા ગયાં. b. બાળકો પોતાના ઘેર ગયાં.
c. બાળકો બજારમાં ગયાં. d. બાળકો બગીચામાં ગયાં.

- સાચો વિકલ્પ પસંદ કરીને ખાલી જગ્યા પૂરો.

૩. રાજુની ઉદાસી વિશે સાંભળીને મમ્મીએ તેને

- a. ઠપકો આપ્યો b. શિખામણ આપી c. વહાલ કર્યું. d. વખાણ કર્યાં.

- સાચા વિકલ્પ પર ગોળ કરો.

૪. રાજુના મિત્રો તેનો હાથ પકડીને તેને કેમ લઈ ગયા?

- a. તેની સાથે રમવા માટે b. તેને શિક્ષક પાસે લઈ જવા માટે
c. તેને શાળામાંથી બહાર કાઢવા માટે d. તેને ભણવા બેસાડવા માટે

૫. તે દિવસે તે ખૂબ ખુશ હતો. આ વાક્યમાં નીચે લીટી દોરેલા શબ્દનો વિરોધી શબ્દ કયો છે?

- a. સવારે b. રાત્રે c. સાંજે d. બપોરે

- નીચે આપેલી વાર્તા વાંચો

એક જંગલમાં હાથીઓનું કુટુંબ રહેતું હતું. તે નદીકિનારે રહેતું હતું. એક વરસ વરસાદ આવ્યો નહીં. ઉનાળામાં નદી સુકાઈ ગઈ. હાથીઓ માટે પીવાનું પાણી ન હતું. એક મદનિયું (હાથીનું બચ્ચું) બીમાર પડ્યું. હાથીઓ પાણીની શોધમાં અહીં - તહીં ફરવા લાગ્યા. ત્રણ દિવસ પછી તેમને એક સરોવર દેખાયું. સરોવરમાં ઘણું જ પાણી હતું. તે બધાંએ પાણી પીધું અને સરોવરની પાસે સુખેથી રહેવા લાગ્યાં.

- નીચે આપેલા પ્રશ્નોના જવાબ માટે સાચા વિકલ્પના ક્રમ ઉપર ગોળ કરો.

૧૧. આ વાર્તા કોના વિશે છે ?

- a. હાથીઓ વિશે b. જંગલ વિશે c. નદી વિશે d. સરોવર વિશે

૧૨. હાથીઓનું કુટુંબ પહેલાં ક્યાં રહેતું હતું ?

- a. કૂવા પાસે b. નદીના કિનારા પાસે c. સરોવર પાસે d. ડુંગર પાસે

૧૩. પીવાનું પાણી ન હોવાના કારણે કોણ બીમાર પડ્યું ?

- a. બધા જ હાથી b. બધાં જ પ્રાણીઓ c. હાથીનું બચ્ચું d. ઘરડો હાથી

૧૪. હાથી અહીં - તહીં કેમ ફરવા લાગ્યા ?

- a. વૃક્ષોની શોધમાં b. પાણીની શોધમાં c. ખોરાકની શોધમાં d. જંગલની શોધમાં

૧૫. ‘હાથીનું બચ્ચું ‘બીમાર’ પડ્યું’ - આ વાક્યમાં નીચે લીટી દોરેલા શબ્દનો વિરોધી શબ્દ શોધો.

- a. તંદુરસ્ત b. જાડું c. પાતળું d. અશક્ત

ભાગ - ૨ નીચે આપેલી વાર્તા વાંચો

તરસી ચકલી

એક હતી ચકલી. તે ખૂબ તરસી થઈ હતી. તેણે દીવાલ પાસે પાણીનો નળ જોયો. તે તરત જ ત્યાં પહોંચી, પરંતુ નળમાં પાણી ન હતું. ચકલી ફરી પાણીની શોધમાં ઊડી. દૂર દૂર સુધી ક્યાંય પાણી હોય તેવું ન લાગ્યું. થાકીને તે એક ઝાડની ડાળી ઉપર જઈને બેઠી. એટલામાં તેણે એક છોકરીને જોઈ. તેના હાથમાં પાણી ભરેલો લોટો હતો. છોકરીએ ઝાડ નીચે રાખેલ કૂંડામાં પાણી ભર્યું. ચકલી તરત જ નીચે આવી અને તેણે પાણી પીધું.

- નીચેના આપેલા પ્રશ્નોના જવાબ માટે સાચા વિકલ્પના ક્રમ ઉપર ગોળ કરો.

૧. આ વાર્તા કોના વિશે છે ?

- a. તરસી છોકરી વિશે b. તરસ્યા પક્ષી વિશે c. તરસી ચકલી વિશે d. તરસી ખિસકોલી વિશે

૨. પાણી શોધતાં શોધતાં કંટાળેલી ચકલી ક્યાં બેસી ગઈ ?

- a. ઝાડની ડાળી પર b. દીવાલ પર c. નળ ઉપર d. ઘડા ઉપર

૩. ચકલી શાની શોધમાં હતી ?

- a. ખોરાકની b. પાણીની c. છોકરીની d. ઘડાની

૪. ચકલીએ દીવાલ પાસે શું જોયું ?

- a. ઝાડ b. પાણીનો નળ c. ઘડો d. કૂંડું

૫. છોકરીએની નીચે રાખેલા કૂંડામાં પાણી રેડ્યું ?

- a. ઝાડ b. છોડ c. નળ d. છાપરા

- વાચન અને લેખન માટેના ફકરા

૧. એક બતકનું બચ્ચું હતું. એની મા તેને નદી પાસે લઈ ગઈ. ત્યાં જઈ કહે, “ચાલ, તને તરતાં શીખવું.” નદી તો બહુ મોટી હતી. નદીના પાણીમાં કાચબા અને મગર હતા.

૨. ખુશાલી રોજ કરતાં વહેલાં તૈયાર થઈ ગઈ. તે અને રમેશ નિશાળે પહોંચ્યાં. તેમણે તેમનો વર્ગ શણગાર્યો. ગુરુજીએ કહ્યું, “વહાલા વિદ્યાર્થીઓ, આજે ખુશાલીનો જન્મદિવસ છે. ખુશાલીની પ્રગતિ માટે આપણે શુભકામના પાઠવીએ.”

૩. વાડની ઓથે એક બખોલ. એમાં રહે સસલાભાઈ અને સસલીભાઈ. એમને બે નાનાં ને રૂપાળાં બચ્ચાં. ધોળાં તો જાણે રૂના પોલ. અહીં તહીં દોડે, કૂદે ને રમે.
૪. સસલાભાઈએ ખોંખારો ખાધો. પોતાનો ડાબો પગ પાંચ વાર ભોંચ પર પછાડ્યો. થોર — બાવળનો ભરોસો નહીં. ખરે ટાણે દગો દે ! પારકું એ પારકું.
૫. ધરતી, નીલમ અને બ્રિજેશ મામાને ઘરે ગયાં. મામા-મામીએ હેતથી રાખ્યાં. ભાવતાં ભોજન કરાવ્યાં. વાંચવા માટે મજાનાં પુસ્તકો આપ્યાં. મામા રોજ અવનવી પ્રવૃત્તિઓ કરાવે.
૬. એક હતી સસલી. બહુ બીકણ તે બહુ બીકણ ! મે ગાજે ને બીએ. વીજ ચમકે ને બીએ. વા વાય ને બીએ.
૭. તમે મારા મિત્ર સુરેશને તો ઓળખો ને ! સુરેશ ખૂબ ડાઘો. સુરેશ ખૂબ જ લાગણીશીલ, બીજાને મદદરૂપ થવા કાયમી તત્પર. કોઈ પશુ-પંખીને દુઃખી જુએ તો એનો જીવ બળે.
૮. બે ભાઈ મળી સંપીને રહેતા હતા. તેઓ સાથે ખેતી કરતા હતા. જે પાકે તે બન્ને સરખે ભાગે વહેંચી લેતા હતા. નાનો ભાઈ કુંવારો હતો. મોટો ભાઈ કુટુંબ-કબીલાવાળો હતો.
૯. સિંહ વનનો રાજા કહેવાય છે. તે બળવાન પ્રાણી છે. તેને તીક્ષ્ણ નહોર હોય છે. તે માંસાહારી પ્રાણી છે. તે ત્રાડ નાખે છે.
૧૦. એક નાનકડો તંદુરસ્ત બાબો. તેનું નામ હતું મહિમ. તેની મમ્મીનું નામ સોનલબેન. તેના પપ્પાનું નામ નીતેશભાઈ. તે પપ્પા - મમ્મીનો લાડકો દીકરો.
૧૧. એક ભરવાડ હતો. તેની પાસે ઘણાં ઘેટાં - બકરાં હતાં. તેણે ભેંસો પણ રાખી હતી. તે દૂધ, દહીં, છાશ, ઘી વેચતો હતો. એ રીતે પોતાનું ગુજરાન ચલાવતો હતો.
૧૨. ગામ પાસે એક નદી હતી. નદી સાંકડી અને ઊંડી હતી. ચોમાસામાં એમાં ખૂબ પાણી આવતું. સામે કાંઠે જવા માટે લાકડાનો એક પુલ હતો. પુલ કઠેડા વિનાનો સાંકડો હતો.
૧૩. વાઘ ઝાડીમાંથી બહાર આવ્યો. તે શિકારની શોધમાં હતો. તેણે એક માણસને જોયો. વાઘે શિકાર કરવા છલાંગ મારી. માણસ ખૂબ જ ગભરાઈ ગયો.
૧૪. એક ઝાડ હતું. ઝાડ પર કબૂતરનો માળો હતો. ઝાડ નીચે દર હતું. તેમાં એક કીડી રહેતી હતી. કીડી અને કબૂતર મિત્રો હતાં.
૧૫. આ ત્રણ વાંદરાનું રમકડું છે. તે સરસ બોધ આપે છે. ખરાબ જોવું નહીં, ખરાબ સાંભળવું નહીં, ખરાબ બોલવું નહીં.
૧૬. મારાં બહેનનું નામ ચેતનાબહેન છે. તે અમને સરસ ભણાવે છે. તે અમને ગીતો ગવડાવે છે. તે અમને રમતો રમાડે છે. તે અમને ચિત્રો દોરાવે છે.
૧૭. એક હતાં કીડીભાઈ. એમને નાનું ખેતર હતું. ટ્યૂકડાં કીડીભાઈથી જાતે ખેતી થાય નહીં. તે ગયાં મંકોડાભાઈ પાસે.
૧૮. જંગલમાં એક નદી છે. નદીમાં પાણી ખળખળ વહે છે. તેમાં ઘણી માછલીઓ છે. નદીમાં બતક પણ છે. બતક પાણીમાં તરે છે.
૧૯. ગામને પાદરે ખળખળ કરતી નદી વહી જાય છે. નદીની સામે કાંઠે જાતજાતના ઝાડનાં જૂંડ આવેલાં છે. જૂંડ વચ્ચે એક નાનકડી ઝૂંપડી છે. ઝૂંપડી પાસે નાનો એવો ઓટલો છે. ઓટલા પર એક સાધુ મહારાજ પલાંઠીવાળીને બેઠા છે.
૨૦. ઉનાળાના દિવસો હતા. માથે તાપ ધોમ ધખતો હતો. હરણે પેટ ભરીને ઘાસ ખાધું હતું. હવે તેને ખૂબ તરસ લાગી હતી. બીજાં હરણાંની સાથે તે નજીકના તળાવમાં પાણી પીવા ગયું.

વાચન - અર્થગ્રહણ :

- પ્રવૃત્તિ : નીચે આપેલા ફકરાનું વાચન કરાવી પ્રશ્નોના જવાબ લખાવવા.

કાશી નગરીમાં એક મોચી રહેતો હતો. તે બહુ પ્રામાણિક હતો. સંતોષી પણ એટલો જ. એકવાર એક સાધુ આવી મોચીને પૂછવા લાગ્યા : “મોચી ભગત ! મારા પગનાં પગરખાંનું શું પડે ?”

પ્રશ્નો :

- (૧) આ ફકરામાં કયા નગરની વાત કરવામાં આવી છે ?
- (૨) નગરમાં કોણ રહેતું હતું ?
- (૩) મોચી શું કામ કરે છે ?
- (૪) મોચીમાં કેવા - કેવા ગુણ હતા ?
- (૫) ‘પગરખાં’ એટલે શું ?

- પ્રવૃત્તિ : નીચે આપેલા ફકરાનું વાચન કરાવી પ્રશ્નોના જવાબ લખાવવા.

બપોરે વરસાદનું એક ઝાપટું પડી ગયું. તે પછી સરસ તડકો નીકળ્યો હતો. દીપ અને ઈવા તેમના ઘર આગળ રમતાં હતાં. ત્યાં ઘણાં બધાં પતંગિયાં હતાં. તેમાં મોટી પીળી પાંખોવાળું પતંગિયું ઈવાને ખૂબ ગમી ગયું. દીપ અને ઈવા તે પતંગિયાનો પીછો કરવા લાગ્યાં. તે પતંગિયું ઊડતું ઊડતું લીલા લીમડાના ઝાડ પર જઈને બેઠું. લીમડા પર તો પતંગિયાનો મેળો જામેલો. લીમડા પાસે હળવેથી દીપ અને ઈવા ગયાં. પેલા પીળા પતંગિયાની સાથે બીજાં કેટલાંક પતંગિયાં પણ ઊડી ગયાં. અરેરેરે ! ઈવા ઉદાસ થઈ ગઈ.

પ્રશ્નો :

- (૧) ઝાપટું એટલે કેવો વરસાદ ?
- (૨) ઈવાએ પતંગિયાં ક્યાં જોયાં ?
- (૩) ઈવાને ગમેલું પતંગિયું કેવું હતું ?
- (૪) ઈવા શા માટે ઉદાસ થઈ ગઈ ?
- (૫) ‘પતંગિયાનો મેળો જામેલો’ એટલે શું ?

- પ્રવૃત્તિ : નીચે આપેલી વાર્તાનું વાચન કરાવી પ્રશ્નોના જવાબ લખવા.

એક રાજા હતો. તેને બુદ્ધિશાળી અને શાણો પ્રધાન હતો. આથી રાજા નિશ્ચિંત હતો. રાજા એશઆરામવાળી જિંદગી જીવવા લાગ્યો. કામ કરે તો બાધેલું પચે, થાક લાગે અને ઊંઘ પણ આવે. તે આખી રાત ઢોલિયામાં આળોટ્યા કરે.

રાજાને ચિંતા થવા લાગી. ઊંઘની દવા માટે તેણે અનેક વૈદોને બોલાવ્યા. પરંતુ કોઈની દવા માફક ન આવી. એક દિવસ વિદેશથી એક વૈદ આવ્યા. રાજાનો ભૂતકાળ અને વર્તમાન જાણ્યો. તેને ઉપાય જડી ગયો. વૈદે રાજાને જાદુઈ ગેડીદડો અને દવાની ભૂકી આપી. સવાર — સાંજ ગેડીદડો રમવાની સલાહ આપી. રાજા સવાર — સાંજ ગેડીદડો રમવા લાગ્યા. એક અઠવાડિયામાં જ ઊંઘની ફરિયાદ દૂર થઈ. રાજાએ વૈદને બોલાવી ઈનામ આપ્યું. વૈદે રાજાને શ્રમનું મહત્ત્વ સમજાવ્યું.

પ્રશ્નો :

- (૧) રાજા કેમ એશઆરામની જિંદગી જીવવા લાગ્યો ?
- (૨) રાજાએ વૈદરાજને શેની ફરિયાદ કરી ?
- (૩) વૈદરાજે રાજાના રોગના નિવારણ માટે શું કર્યું ?
- (૪) ગેડીદડો તમને જાદુ કેમ લાગ્યો ?
- (૫) આ વાર્તાને તમે ક્યું શીર્ષક આપશો ?

- પ્રવૃત્તિ : નીચેના બિલનો અભ્યાસ કરાવી પ્રશ્નોના જવાબ લખાવવા.

સપના સુપર માર્કેટ જયહિંદ સર્કલની બાજુમાં, વડોદરા નામ : જનકભાઈ પટેલ			બિલ નં. ૧૨૫ તા. ૧૫-૩-૨૦૨૦	
ક્રમ	વસ્તુ	નંગ-વજન	ભાવ (રૂપિયામાં)	કિંમત (રૂપિયામાં)
૧	સિંગતેલ ૩૭૭૦	૧	૧૩૨૦	૧૩૨૦
૨	ચોખા	૨ કિગ્રા	૪૫	૯૦
૩	ઘઉં	૧૦ કિગ્રા	૨૦	૨૦૦
૪	ખાંડ	૨ કિગ્રા	૭૦	૧૪૦
				કુલ ૧૭૫૦

પ્રશ્નો :

- (૧) દુકાનનું નામ શું છે?
- (૨) જનકભાઈ દ્વારા ક્યારે ખરીદી કરવામાં આવી છે?
- (૩) જનકભાઈ દ્વારા કુલ કેટલા રૂપિયા ચૂકવવામાં આવ્યા?
- (૪) ૧ કિગ્રા ખાંડનો ભાવ કેટલો છે?
- (૫) ૨ કિગ્રા ઘઉંની કિંમત કેટલી થાય?
- (૬) બિલમાં કેટલી વસ્તુઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે?
- (૭) સપના સુપર માર્કેટ ક્યાં આવેલું છે?
- (૮) ૧ કિગ્રા ચોખાનો ભાવ કેટલો?

- પ્રવૃત્તિ - નીચેના કોષ્ટકનો અભ્યાસ કરાવી પ્રશ્નોના જવાબ લખાવવા.

ક્રમ	કાર્યસૂચિ	સમય	સ્થળ
૧	વ્યક્તિગત ગીત	૧૦.૩૦ થી ૧૨.૩૦	શ્રી ગિજુભાઈ હોલ
૨	સમૂહગીત	૦૧.૩૦ થી ૦૩.૫૦	અભિવ્યક્તિ મંચ
૩	લોકસંગીત	૦૪.૦૦ થી ૦૬.૦૦	પ્રાર્થના હોલ
૪	શાસ્ત્રીય સંગીત	૦૭.૦૦ થી ૦૮.૩૦	શ્રી ગિજુભાઈ હોલ

પ્રશ્નો :

- (૧) સંગીત પોતાનું ગીત રજૂ કરવા ક્યા સમયે જશે?
- (૨) ગીતા, કવિતા, રાજેશ અને મહેશે એક ગીત સાથે મળી તૈયાર કરેલું છે, તો તેઓ રજૂઆત કરવા ક્યાં જશે?
- (૩) ૧૨.૩૦ થી ૦૧.૩૦ના સમય દરમિયાન સમયને શું કહી શકાય?
- (૪) કઈ સ્પર્ધામાં સૌથી વધુ સમય લાગશે?
- (૫) પ્રાર્થના હોલનો ઉપયોગ કઈ સ્પર્ધા માટે થશે?

- પ્રવૃત્તિ - નીચે આપેલા ફકરાનું વાચન કરાવી પ્રશ્નોના જવાબ લખાવવા.

ગાંધીજીનો માનવીમાંથી ને ઈશ્વરમાંથી વિશ્વાસ ડગ્યો ન હતો. ગાંધીજીએ તો ઘણા આઘાતો અનુભવ્યા હતા. હૃદયને ભાંગી નાખે એવા પ્રસંગો જોયા હતા. આ બધી વખતે તેમને ક્યાંથી શક્તિ મળતી તે વિશે એમણે કહ્યું, “પ્રાર્થનાએ જ મને

બચાવ્યો છે, પ્રાર્થના વિના હું ક્યારનો ગાંડો બની ગયો હોત. મને થયેલા કડવામાં કડવા અને જાહેર અનુભવો થોડો વખત મને નાસીપાસ કરતા, પણ પ્રાર્થનાથી મારે નિરાશાનો અંધકાર દૂર થતો. પ્રાર્થના સત્યની જેમ જ મારા જીવનની જોડે વણાઈ ગઈ છે. રોજબરોજ મને આઘાત આપનાર અને દુઃખી કરનાર એટલા બનાવો બને છે કે જો આવે વખતે પણ મારા હૃદયમાં રહેલા પરમાત્માનો મેં અનુભવ ન કર્યો હોત તો મારું મગજ ભમી ગયું હોત.”

પ્રશ્નો :

- (૧) ગાંધીજી શા માટે નાસીપાસ થઈ જતા હતા ?
- (૨) પરમાત્માનું રહેઠાણ ક્યાં છે ?
- (૩) પ્રાર્થનાએ ગાંધીજીને શું શીખવ્યું ?
- (૪) માનવી પરથી વિશ્વાસ ડગ્યો નથી એમ ગાંધીજી શાથી કહ્યું ?
- (૫) આ ફકરાનું યોગ્ય શીર્ષક લખો - આપો .

- પ્રવૃત્તિ - નીચે આપેલા ફકરાનું વાચન કરાવી પ્રશ્નોના જવાબ લખાવવા.

આણંદપુરના એક ખૂણામાં ઝૂંપડાં જેવાં માત્ર ત્રણ મકાન પોતાના દેખાવથી આવતાંજતાનું લક્ષ ખેંચી રહેતાં. જૂની ખખડખજ હવેલી ત્રણે મકાનોને ઢાંકતી, ચારે તરફ ગટરની દુર્ગંધ છૂટતી અને ધૂળના ગોટા ઊડતા. પતરાનાં, પાટિયાનાં અને ગૂણિયાનાં એમ અનેકરંગી થીગડાં મારેલી ખડકી ખુલ્લી રહેતી. અંદર એક ફાટેલ - તૂટેલ સાદડી પર જુમો ભિસ્તી પોતાનો હોકો ગગડાવતો બેઠો હોય. જુમાએ સોનારૂપાના વાસણથી માંડીને ઠીકરાની ફૂટેલી હાંડલી સુધી બધા તડકા છાંયડા જોઈ લીધા હતા. જન્મ્યો ત્યારે શ્રીમંત મા-બાપને ત્યાં એક હાથમાંથી બીજા હાથમાં ફર્યા કરતો. હજી એને સાંભરતું હશે કે પોતે દસ વર્ષનો થયો ત્યારે હાથી પર બેસીને પરણવા નીકળેલો. એ વખતે તેણે શોખ ખાતર એક પાડો પાળેલો. આજ અનેક રંગો જોયા પછી બંને જણા વેણુ અને જુમો સાથે રહેતાં.

પ્રશ્નો :

- (૧) ‘લક્ષ ખેંચી રહેતાં’ - એટલે શું ?
- (૨) ખખડખજ એટલે કેવી ?
- (૩) જુમો અમીર છે કે ગરીબ તે શેના આધારે કહી શકાય ?
- (૪) ફકરામાં આવતા જોડાક્ષરો શોધીને લખો.
- (૫) ફકરામાં આપેલ રૂઢિપ્રયોગ શોધીને લખો.

વાચન - અર્થગ્રહણ :

કાશી નગરીમાં એક મોચી રહેતો હતો. તે બહુ પ્રામાણિક હતો. સંતોષી પણ એટલો જ. એકવાર એક સાધુ આવી મોચીને પૂછવા લાગ્યા : “મોચી ભગત ! મારા પગનાં પગરખાંનું શું પડે ?”

પ્રશ્નો :

- (૧) આ ફકરામાં કયા નગરની વાત કરવામાં આવી છે ?
- (૨) નગરમાં કોણ રહેતું હતું ?
- (૩) મોચી શું કામ કરે છે ?
- (૪) મોચીમાં કેવા - કેવા ગુણ હતા ?
- (૫) ‘પગરખાં’ એટલે શું ?

- પ્રવૃત્તિ : નીચે આપેલા ફકરાનું વાચન કરાવી પ્રશ્નોના જવાબ લખાવવા.

બપોરે વરસાદનું એક ઝાપટું પડી ગયું. તે પછી સરસ તડકો નીકળ્યો હતો. દીપ અને ઈવા તેમના ઘર આગળ રમતાં

હતાં. ત્યાં ઘણા બધાં પતંગિયાં હતાં. તેમાં મોટી પીળી પાંખોવાળું પતંગિયું ઈવાનને ખૂબ ગમી ગયું. દીપ અને ઈવા તે પતંગિયાનો પીછો કરવા લાગ્યાં. તે પતંગિયું ઊડતું ઊડતું લીલા લીમડાના ઝાડ પર જઈને બેઠું. લીમડા પર તો પતંગિયાનો મેળો જામેલો. લીમડા પાસે હળવેથી દીપ અને ઈવા ગયાં. પેલા પીળા પતંગિયાની સાથે બીજાં કેટલાંક પતંગિયાં પણ ઊડી ગયાં. અરેરેરે ! ઈવા ઉદાસ થઈ ગઈ.

પ્રશ્નો :

- (૧) ઝાપટું એટલે કેવો વરસાદ ?
- (૨) ઈવાએ પતંગિયાં ક્યાં જોયાં ?
- (૩) ઈવાને ગમેલું પતંગિયું કેવું હતું ?
- (૪) ઈવા શા માટે ઉદાસ થઈ ગઈ ?
- (૫) ‘પતંગિયાંનો મેળો જામેલો’ એટલે શું ?

● **પ્રવૃત્તિ : નીચે આપેલી વાર્તાનું વાચન કરાવી પ્રશ્નોના જવાબ લખાવવા.**

એક રાજા હતો. તેને બુદ્ધિશાળી અને શાણો પ્રધાન હતો. આથી રાજા નિશ્ચિત હતો. રાજા એશઆરામવાળી જિંદગી જીવવા લાગ્યો. કામ કરે તો ખાધેલું પચે, થાક લાગે અને ઊંઘ પણ આવે. તે આખી રાત ઢોલિયામાં આળોટ્યા કરે.

રાજાને ચિંતા થવા લાગી. ઊંઘની દવા માટે તેણે અનેક વૈદોને બોલાવ્યા. પરંતુ કોઈની દવા માફક ન આવી. એક દિવસ વિદેશથી એક વૈદ આવ્યા. રાજાનો ભૂતકાળ અને વર્તમાન જાણ્યો. તેને ઉપાય જડી ગયો. વૈદે રાજાને જાદુઈ ગેડીદડો અને દવાની ભૂકી આપી. સવાર - સાંજ ગેડીદડો રમવાની સલાહ આપી. રાજા સવાર - સાંજ ગેડીદડો રમવા લાગ્યા. એક અઠવાડિયામાં જ ઊંઘની ફરિયાદ દૂર થઈ. રાજાએ વૈદને બોલાવી ઈનામ આપ્યું. વૈદે રાજાને શ્રમનું મહત્ત્વ સમજાવ્યું.

પ્રશ્નો :

- (૧) રાજા કેમ એશઆરામની જિંદગી જીવવા લાગ્યો ?
- (૨) રાજાએ વૈદરાજને શેની ફરિયાદ કરી ?
- (૩) વૈદરાજે રાજાના રોગના નિવારણ માટે શું કર્યું ?
- (૪) ગેડીદડો તમને જાદુ કેમ લાગ્યો ?
- (૫) આ વાર્તાને તમે કયું શીર્ષક આપશો ?

● **પ્રવૃત્તિ : નીચેના બિલનો અભ્યાસ કરાવી પ્રશ્નોના જવાબ લખાવવા.**

સપના સુપર માર્કેટ				બિલ નં. ૧૨૫
જયહિંદ સર્કલની બાજુમાં, વડોદરા				તા. ૧૫-૩-૨૦૨૦
નામ જનકભાઈ પટેલ				
ક્રમ	વસ્તુ	નંગ-વજન	ભાવ (રૂપિયામાં)	કિંમત (રૂપિયામાં)
૧	સિંગતેલ ૩૯૯૦	૧	૧૩૨૦	૧૩૨૦
૨	ચોખા	૨ કિગ્રા	૪૫	૯૦
૩	ઘઉં	૧૦ કિગ્રા	૨૦	૨૦૦
૪	ખાંડ	૨ કિગ્રા	૭૦	૧૪૦
				કુલ ૧૭૫૦

પ્રશ્નો :

- (૯) દુકાનનું નામ શું છે ?
- (૧૦) જનકભાઈ દ્વારા ક્યારે ખરીદી કરવામાં આવી છે ?
- (૧૧) જનકભાઈ દ્વારા કુલ કેટલા રૂપિયા ચૂકવવામાં આવ્યા ?
- (૧૨) ૧ કિગ્રા ખાંડનો ભાવ શું છે ?

- (૧૩) ૨ કિગ્રા ઘઉંની કિંમત કેટલી થાય?
- (૧૪) બિલમાં કેટલી વસ્તુઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે?
- (૧૫) સપના સુપર માર્કેટ ક્યાં આવેલું છે?
- (૧૬) ૧ કિગ્રા ચોખાનો ભાવ શું છે?

- પ્રવૃત્તિ : નીચેના કોષ્ટકનો અભ્યાસ કરાવી પ્રશ્નોના જવાબ લખાવવા.

ક્રમ	કાર્યસૂચિ	સમય	સ્થળ
૧	વ્યક્તિગત ગીત	૧૦.૩૦ થી ૧૨.૩૦	શ્રી ગિજુભાઈ હોલ
૨	સમૂહગીત	૦૧.૩૦ થી ૦૩.૫૦	અભિવ્યક્તિ મંચ
૩	લોકસંગીત	૦૪.૦૦ થી ૦૬.૦૦	પ્રાર્થના હોલ
૪	શાસ્ત્રીય સંગીત	૦૭.૦૦ થી ૦૮.૩૦	શ્રી ગિજુભાઈ હોલ

પ્રશ્નો :

- (૧) સંગીત પોતાનું ગીત રજૂ કરવા ક્યા સમયે જશે?
- (૨) ગીતા, કવિતા, રાજેશ અને મહેશે એક ગીત સાથે મળી તૈયાર કરેલું છે, તો તેઓ રજૂઆત કરવા ક્યાં જશે?
- (૩) ૧૨.૩૦ થી ૧.૩૦ના સમય દરમિયાન સમયને શું કહી શકાય?
- (૪) કઈ સ્પર્ધામાં સૌથી વધુ સમય લાગશે?
- (૫) પ્રાર્થના હોલનો ઉપયોગ કઈ સ્પર્ધા માટે થશે?

- પ્રવૃત્તિ : નીચેના બિલનો અભ્યાસ કરાવી પ્રશ્નો જવાબ લખાવવા.

રામ રહીમ સ્ટેશનરી				
ગાંધી સિનેમા રોડ, મહેસાણા				
ગ્રાહકનું નામ : ધરા			તારીખ : ૨૫-૮-૨૦૨૧	
ક્રમ	વસ્તુનું નામ	નંગ	ભાવ (રૂપિયામાં)	કુલ કિંમત (રૂપિયામાં)
૧	સ્કૂલબેગ	૧	૪૦૦	૪૦૦
૨	કંપાસબોક્સ	૨	૧૦૦	૨૦૦
૩	લંચબોક્સ	૨	૧૫૦	૩૦૦
૪	બોલપેન	૮	૧૦	૮૦
૫	નોટબુક	૧૧	૨૦	૨૨૦
				કુલ ૧૨૦૦

રવિવારે દુકાન બંધ રહેશે.

ઉધાર માગીને શરમાવશો નહિ.

સમય સવારે ૮.૦૦ થી રાત્રે ૧૦.૦૦ સુધી

પ્રશ્નો :

- (૧) રામ રહીમ સ્ટેશનરી ક્યાં આવેલી છે?

- (૨) આ બિલમાં આપેલ વસ્તુઓમાં સૌથી મોંઘી વસ્તુ કઈ છે ?
- (૩) જાગૃતિ તા. ૨૯-૮-૨૦૨૧ના દિવસે રામ રહીમ સ્ટેશનરીમાં નવી નોટબુક લેવા જાય છે. પણ તે ખરીદી શકતી નથી. શા માટે ?
- (૪) બિલમાં કઈ સૂચના આપવામાં આવેલ છે ?
- (૫) ધરાએ કઈ વસ્તુ કંપાસબોક્સ કરતાં ચાર ગણી વધારે સંખ્યામાં ખરીદી છે ?

● **પ્રવૃત્તિ : જનક અને શિક્ષક વચ્ચે ફોન પર થયેલા સંવાદોને યોગ્ય ક્રમમાં ગોઠવી લખાવવા.**

- જનક - પણ સર, મારે તો સાંજે મારા મામાના ઘરે જમવા જવાનું છે.
- શિક્ષક - જનક ! બોલ બેટા, શું હતું ?
- શિક્ષક - અરે ! તો ફોન તો તારી પાસે હશે જ અને પાઠ્યપુસ્તક તો તારા મામાના દીકરા પાસે પણ હશે.
- જનક - હા, સાચું ટીચર ! ઓકે, ચાલો, સાંજે આપણે ઓનલાઈન ક્લાસમાં મળીશું. આવજો...
- શિક્ષક - દરરોજ હોય છે તે જ સમયે સાંજે ૬ વાગે.
- જનક - સર, ગુજરાતીના ઓનલાઈન ક્લાસ કેટલા વાગે છે ?

● **પ્રવૃત્તિ : નીચે આપેલા ફકરાનું વાચન કરાવી પ્રશ્નોના જવાબ લખાવવા.**

ગાંધીજીનો માનવીમાંથી ને ઈશ્વરમાંથી વિશ્વાસ ડગ્યો ન હતો. ગાંધીજીએ તો ઘણા આઘાતો અનુભવ્યા હતા. હૃદયને ભાંગી નાખે એવા પ્રસંગો જોયા હતા. આ બધી વખતે તેમને ક્યાંથી શક્તિ મળતી તે વિશે એમણે કહ્યું, “પ્રાર્થનાએ જ મને બચાવ્યો છે, પ્રાર્થના વિના હું ક્યારનો ગાંડો બની ગયો હોત. મને થયેલા કડવામાં કડવા અને જાહેર અનુભવો થોડો વખત મને નાસીપાસ કરતા, પણ પ્રાર્થનાથી મારે નિરાશાનો અંધકાર દૂર થતો. પ્રાર્થના સત્યની જેમ જ મારા જીવનની જોડે વણાઈ ગઈ છે. રોજબરોજ મને આઘાત આપનાર અને દુઃખી કરનાર એટલા બનાવો બને છે કે જો આવે વખતે પણ મારા હૃદયમાં રહેલા પરમાત્માનો મેં અનુભવ ન કર્યો હોત તો મારું મગજ ભમી ગયું હોત.”

પ્રશ્નો :

- (૧) ગાંધીજી શા માટે નાસીપાસ થઈ જતા હતા ?
- (૨) પરમાત્માનું રહેઠાણ ક્યાં છે ?
- (૩) પ્રાર્થનાએ ગાંધીજીને શું શીખવ્યું ?
- (૪) ગાંધીજીએ માનવી પરથી વિશ્વાસ ડગ્યો નથી એમ શાથી કહ્યું ?
- (૫) આ ફકરાનું યોગ્ય શીર્ષક લખો — આપો.

● **પ્રવૃત્તિ : નીચે આપેલા ફકરાનું વાચન કરાવી પ્રશ્નોના જવાબ લખાવવા.**

આણંદપૂરના એક ખૂણામાં ઝૂંપડાં જેવાં માત્ર ત્રણ મકાન પોતાના દેખાવથી આવતાં જતાંનું લક્ષ ખેંચી રહેતાં. જૂની ખખડખજ આલી ત્રણે મકાનોને ઢાંકતી, ચારે તરફ ગટરની દુર્ગંધ છૂટતી અને ધૂળના ગોટા ઊડતા. પતરાનાં, પાટિયાનાં અને ગૂણિયાનાં એમ અનેકરંગી થીંગડાં મારેલી ખડકી ખુલ્લી રહેતી. અંદર એક ફાટેલ — તૂટેલ સાદડી પર જુમો ભિસ્તી પોતાનો હોકો ગગડાવતો બેઠો હોય. જુમાએ સોનારૂપાના વાસણથી માંડીને ઠીકરાની ફૂટેલી હાંડલી સુધી બધા તડકા છાંયડા જોઈ લીધા હતા. જન્મ્યો ત્યારે શ્રીમંત મા-બાપને ત્યાં એક હાથમાંથી બીજા હાથમાં ફર્યા કરતો. હજી એને સાંભરતું હશે કે પોતે દસ વર્ષનો થયો ત્યારે હાથી પર બેસીને પરણવા નીકળેલો. એ વખતે તેણે શોખ ખાતર એક પાડો પાળેલો. આજ અનેક રંગો જોયા પછી બંને જણા વેણુ અને જુમો સાથે રહેતાં.

પ્રશ્નો :

- (૧) ‘લક્ષ ખેંચી રહેતાં’- એટલે શું ? (૨) ખખડખજ એટલે કેવી ?
- (૩) જુમો અમીર છે કે ગરીબ તે શેના આધારે કડી શકાય ? (૪) ફકરામાં આવતા જોડાક્ષરો શોધીને લખો.

(પ) ફકરામાં આપેલ રૂઢિપ્રયોગ શોધીને લખો.

૩. ચકલીની ચાંચમાં ચમચી

વાર્તા જંગલમાં આગ

અરે વાહ ! આ તે કેવું સુંદર ગામ ! જંગલ વચ્ચે કેવું સરસ શોભી રહ્યું છે ! ગેંડો ગામમાં ફરતો હતો ત્યાં તે અચાનક થંભી ગયો. અરે આ શું ? આ તો ઘુવડના ઘરમાં આગ લાગી. ગેંડો તો સીધો જ ગયો ગામના સરપંચ સિંહ પાસે. સિંહે તો તરત જ ગામમાં ફરીને સાદ પાડ્યો. ‘તમારા ઘરમાં જે વાસણ હોય તે લઈને તરત જ તળાવમાંથી પાણી ભરી ઘુવડના ઘર પર પાણી છાંટો.’

સાંદ-સાંભળીને ચકલી તો ચમચી લઈને દોડી તળાવ તરફ પાણી ભરવા. કાગડો દોડ્યો કૂકર લઈને. કબૂતરના હાથમાં કીટલી ને વાઘના તો બંને હાથમાં ડોલ. ખિસકોલીના માથા પર વાટકી. સિંહ પણ સૌની સાથે માટલું લઈને દોડ્યો. ગામનાં સૌ પશુ-પંખીઓ હાથમાં વાસણો લઈ તળાવમાંથી પાણી ભરી ઘુવડના ઘરની આગ ઓલવવા લાગ્યાં. વાંદરાભાઈ તો ઘુવડના ઘરમાં જઈ ચીજવસ્તુઓ બહાર કાઢવા લાગ્યા. સસલું થાળી લઈને અને હરણ હાથમાં તપેલી લઈને આગ પર પાણી છાંટવા જોડાયાં.

આગ એવી વિકરાળ હતી કે, શમવાનું નામ લેતી ન હતી. સૌ થાક્યાં અને મૂંઝાયાં. હવે શું કરવું ? ત્યાં તો સૌની નજર જંગલમાંથી આવતા હાથીઓના ટોળા પર ગઈ. ચાલીસ - પચાસ હાથીઓનું ટોળું તળાવમાંથી સૂંઢ વડે પાણી ભરી આગ પર છાંટવા લાગ્યું. સૌ ખૂબ ખુશ થયાં, કારણ કે આગ ઓલવાઈ ગઈ.

પ્રશ્નો :

- (૧) કોના ઘરમાં આગ લાગી હતી ?
- (૨) આ આગ સૌ પહેલાં કોણે જોઈ ?
- (૩) બધાં પ્રાણીઓને આગ ઓલવવા માટે કોણે સાદ પાડ્યો ?
- (૪) નાનાં પશુ પક્ષીઓ કેવી રીતે આગ ઓલવવાનો પ્રયત્ન કરતાં હતાં ?
- (૫) છેવટે આગ કોણે ઓલવી ?

વાર્તા તું નાનો હું મોટો

જુલી પાસે ભાતભાતનાં રમકડાં. આખો દિવસ એ રમ્યા કરે. રાત્રે જુલી બધાં રમકડાં એક ટોપલીમાં મૂકીને સૂઈ જાય. એક રાત્રે ટોપલીમાં સળવળાટ થયો. રમકડાંના હાથી અને રમકડાંના વાંદરા વચ્ચે લડાઈ થઈ ગઈ. વાંદરો કહે, “હું મોટો છું.” હાથી કહે; “જા, જા. હું મોટો છું. તું બરાબર જો. તું મારાથી નાનો છે.” બંને તો ન્યાય કરાવવા ગયાં રમકડાંની સાઈકલ પાસે. સાઈકલબહેન, સાઈકલબેન...” હું મોટો કે આ હાથી મોટો ?” સાઈકલ મૂંઝાઈ ગઈ કે આમ તો હાથી મોટો હોય, પણ અહીં તો વાંદરો મોટો દેખાય છે. સાઈકલ કંઈ નક્કી કરી શકી નહિ એટલે કહે, “ચાલો, આપણે બસ પાસે જઈએ.” સાઈકલ, હાથી અને વાંદરો ત્રણેય બસ પાસે જવા નીકળ્યાં.

ત્યાં જઈને જોયું તો રમકડાંની બસ તો રમકડાંની સાઈકલ કરતાંય નાની ! ને વાંદરો તો ખી...ખી...ખી... કરતાં હસી પડ્યો.

પ્રશ્નો :

- (૧) રાત્રે જુલી રમકડાં ક્યાં મૂકતી હતી ?
- (૨) ક્યાં બે રમકડાં વચ્ચે લડાઈ થઈ ?
- (૩) વાંદરાએ હાથીને એવું કેમ કહ્યું હશે કે તે હાથી કરતાં મોટો છે ?

- (૪) વાંદરો અને હાથી ન્યાય કરાવવા કોની પાસે ગયાં?
 (૫) સાઈકલને શી મૂઝવણ થઈ?

વાર્તા લીલુ અને પીલુ

એક હતું લીલુ અને એક હતું પીલુ. લીલુ લીલી વસ્તુ ખાતું હતું. પીલુ પીળી વસ્તુ ખાતું હતું. એક દિવસ લીલુએ એક છોડ પર કંઈક લીલુંલીલું જોયું. લીલુએ તેને ખાઈ લીધું. અરે ! આ તો મરચું હતું.

લીલુની જીભ પર બળતરા થવા લાગી. તે રડવા લાગ્યું. તેની મમ્મી દોડતી દોડતી આવી. પીલુ પણ ભાગ્યું. તે પીળા રંગનો ગોળનો ટુકડો લઈ આવ્યું.

લીલુએ ઝડપથી ગોળ ખાધો. તેનાથી મોંમાં બળતરા બંધ થઈ ગઈ. મમ્મીએ લીલુ અને પીલુને પોતાની ગોદમાં લઈ લીધાં.

પ્રશ્નો :

- (૧) આ વાર્તામાં કુલ કેટલા જણ આવે છે? (૨) લીલુએ મરચું કેમ ખાધું?
 (૩) મરચું ખાવાથી લીલુને શું થયું? (૪) લીલુની જીભ બળી એટલે પીલુએ શું કર્યું?
 (૫) લીલુની જીભની બળતરા કેવી રીતે બંધ થઈ?

વાર્તા રીંછ અને દડો

વહેલી સવારનો સમય હતો. ચારે બાજુ ધુમ્મસ જ ધુમ્મસ. સિંહનું એક બચ્ચું જાંબુના ઝાડની નીચે સૂતું હતું.

એ સમયે રીંછભાઈ ફરવા નીકળ્યા. અચાનક તેમની નજર જાંબુના ઝાડ નીચે પડી.

આંખો ફેલાવી, બુદ્ધિ દોડાવી, “આહ !” ફૂટબોલ. ચાલો, ફૂટબોલથી રમીએ. આમતેમ જોયા વિના રીંછે સિંહના બચ્ચાને ફૂટબોલ સમજીને લાત મારીને ફંગોળ્યું.

હવામાં ઉછાળેલા સિંહના બચ્ચાએ ગર્જના કરી ઝાડની એક ડાળી પકડી લીધી.

પરંતુ ડાળી તૂટી ગઈ. રીંછ વાત સમજી ગયું. તેને પસ્તાવો થયો. પણ તરત જ દોડીને સ્ફૂર્તિથી બંને હાથ આગળ ધરીને સિંહના બચ્ચાને ઝીલી લીધું.

અરે આ શું ! સિંહનું બચ્ચું ફરીથી ઉછાળવા માટે કહી રહ્યું હતું.

એકવાર ફરીથી રીંછે સિંહના બચ્ચાને ઉછાળ્યું.

બીજી વાર...

ત્રીજી વાર...

વારંવાર આવું થવા લાગ્યું.

સિંહના બચ્ચાને ઉછાળવામાં મજા આવી રહી હતી. પરંતુ રીંછ થાકી ગયું હતું. અરે ! કેવી મુશ્કેલીમાં આવી ગયા.

બારમી વખત ઉછાળીને રીંછે ઘર બાજુ દોટ લગાવી અને આશ્ચર્ય થઈ ગયું.

આ વખતે સિંહનું બચ્ચું નીચે પડ્યું. ધડામ...

● વાતચીતના પ્રશ્નો

- આ બચ્ચાનું નામ શું પાડી શકાય ?
- બચ્ચાના પપ્પાનું નામ શું પાડશો ?
- તમે પાડેલું નામ સિંહ કેવી રીતે બોલશે ?
- તમે સિંહના અવાજમાં તમારું નામ કેવી રીતે બોલશો ?
- તમે પાડેલું સિંહનું નામ કાગડો કઈ રીતે બોલશે ?

પ્રશ્નો :

- (૧) રીંછે કોને લાત મારી? (૨) સિંહનું બચ્ચું ક્યાં સૂતું હતું?
 (૩) રીંછે સિંહના બચ્ચાને શા માટે લાત મારી? (૪) સિંહનું બચ્ચું કેવી રીતે બચી ગયું?
 (૫) સિંહના બચ્ચાએ ફરીથી ઉછાળવા માટે કેમ કહ્યું?

વાર્તા

ફૂલણજી દેડકો

એક ફૂલામાં દેડકો, દેડકી અને તેમનાં બચ્ચાં રહેતાં હતાં. દેડકો ખૂબ જાડોપાડો ને વળી ખાઉધરો પણ ખૂબ. તે એમ જ માને કે મારા જેવું મોટું કોઈ છે જ નહિ. એકવાર દેડકાનાં બચ્ચાં ફૂલાકાંઠે રમતાં હતાં. એટલામાં ત્યાંથી એક હાથી પસાર થયો. દેડકાનાં બચ્ચાં તો ગભરાયાં. “ઓ બાપ રે! આટલું મોટું પ્રાણી!” એ તો કૂદી પડ્યાં ફૂલામાં ને દેડકા - દેડકીને કહેવા લાગ્યાં, “મા-બાપુ! અમે એક મોટું પ્રાણી જોયું. તે બહુ... બહુ મોટું હતું.” દેડકી કહે, “હોઈ શકે.” પણ દેડકો કહે, “ના, હોઈ જ ના શકે. સૌથી મોટો તો હું જ છું.”

પછી તેણે બચ્ચાંને પૂછ્યું : “શું તેનું પેટ મારા પેટ જેવડું હતું?” એક બચ્ચું કહે, “અરે બાપુ! આનાથી તો ક્યાંયે મોટું.” એટલે દેડકાને લાગ્યું ખોટું. તે કહે, “હવે તું જોકે મારું પેટ કેટલું મોટું છે.” કહી તેણે પેટને ખૂબ ફુલાવ્યું... ખૂબ ફુલાવ્યું. પછી પૂછ્યું, “બોલ! આનાથીયે મોટું હતું?” એટલે બીજું બચ્ચું કહે, “અરે બાપુ! આનાથી તો ક્યાંયે મોટું.” દેડકાએ ફરી પેટ ફુલાવવા માંડ્યું. દેડકીને થઈ ચિંતા. તે કહે, “હવે તમે જીદ છોડો. બહુ જીદ કરવા જશો તો પેટમાં દુખશે.” પણ દેડકો તો માન્યો જ નહિ. ને તેણે પેટ ફુલાવ્યે જ રાખ્યું, ફુલાવ્યે જ રાખ્યું. એટલું ફુલાવ્યું, એટલું ફુલાવ્યું કે છેવટે તેનું પેટ ફટક ફાટી ગયું.

પ્રશ્નો :

- (૧) દેડકાનો પરિવાર ક્યાં રહેતો હતો? (૨) ફૂલાકાંઠે દેડકાનાં બચ્ચાંએ શું જોયું?
 (૩) દેડકાનાં બચ્ચાંને શાની બીક લાગી? (૪) દેડકાને ખોટું કેમ લાગ્યું?
 (૫) પોતે સૌથી મોટો છે એવું બતાવવા દેડકાએ શું કર્યું?
 (૬) દેડકો શું માનતો હતો? / દેડકાને શાનું અભિમાન હતું?

વાર્તા

રાજાનો ન્યાય

વિલ્સનભાઈ જંગલમાં ફરવા નીકળ્યા. આગળ જતાં એમણે એક પાંજરું જોયું. પાંજરામાં એક વાઘ પુરાયેલો હતો. વિલ્સનભાઈ પાંજરાની નજીક ગયા. દયામણું મોહું કરીને વાઘે વિલ્સનભાઈને વિનંતી કરી, “ભાઈ, મને આ પાંજરામાંથી બહાર કાઢો.”

“પણ તું તો વાઘ છે. હું તને બહાર કાઢું તો તું મને ખાઈ જાય.”

“ના રે ભાઈ ના. બચાવનારને કોઈ મારે?”

વિલ્સનભાઈ દયાળુ હતા. એમણે પાંજરું ખોલ્યું. વાઘ બહાર આવ્યો. વિલ્સનભાઈને થયું કે ચાલો આજે એક સારું કામ કર્યું.

વિલ્સનભાઈ આવું વિચારીને ખુશ થાય એ પહેલાં તો વાઘ વિલ્સનભાઈ સામે ઘુરકિયાં કરીને કહે, “મને બહુ ભૂખ લાગી છે, હું તને ખાઈ જઈશ.” વિલ્સનભાઈ ગભરાઈ ગયા. બે હાથ જોડીને વાઘને કહે, “અરે વાઘભાઈ, મેં તમને પાંજરામાંથી બહાર કાઢ્યા ત્યારે તમે જ કહેલું કે તમે મને કંઈ નહિ કરો.”

વાઘે કહ્યું, “ભલે, કહ્યું હશે, પણ મને બહુ જ ભૂખ લાગી છે. મારામાં શિકાર શોધવાની શક્તિ જ નથી. એટલે અત્યારે તો તારાથી જ પેટ ભરવું પડશે.” ત્યાં તો જંગલના રાજા સિંહ આવ્યા. વિલ્સનભાઈએ સિંહરાજાને બધી જ વાત કરી. સિંહે વાત સાંભળી અને પૂછ્યું, “આવાઘ આ પાંજરામાં હતો? આવડો મોટો વાઘ આ પાંજરામાં કેવી રીતે સમાય? આ શક્ય જ નથી.”

વાઘે કહ્યું, “એ બરાબર કહે છે. હું પાંજરામાં જ હતો.” સિંહ કહે, “એમ હું ન માનું. મારે જોવું પડશે. એક કામ કર. વાઘ, તું ફરીથી પાંજરામાં ગોઠવાઈ જા.”

જંગલના નિયમ મુજબ સિંહે કહ્યું એટલે વાઘ તરત જ અગાઉની જેમ પાંજરામાં ગયો. એ જેવો પાંજરામાં ગયો કે તરત જ સિંહે વિલ્સનભાઈને ઈશારો કર્યો. વિલ્સનભાઈએ પાંજરું બંધ કરી દીધું.

- વાતચીતના પ્રશ્નો
 - વાર્તા અને ચિત્ર પરથી નીચેના જેવા પ્રશ્નો પૂછો. - વાઘને પાંજરામાં કોણે પૂર્યો હશે ?
 - તમે વાઘ ક્યાં જોયો છે? - વિલ્સનભાઈ કેવી રીતે બચી ગયા ?
 - આવા અન્ય પ્રશ્નો દ્વારા વિદ્યાર્થીઓ સાથે ચર્ચા કરવાનું રાખવું.

— ‘રીચ ટુ ટીચ’ કન્સલ્ટન્ટ, જી.સી.ઈ.આર.ટી., ગાંધીનગર

ગુજરાત શૈક્ષણિક સંશોધન અને તાલીમ પરિષદ, ગાંધીનગર વિજ્ઞાન – ગણિત – પર્યાવરણ પ્રદર્શન – ૨૦૨૧-૨૨ નમૂનાઓ / મોડેલ્સ નિર્માણ માટેના વિષયો

બધા બાળકો કુદરતી રીતે શીખવા માટે તત્પર અને સક્ષમ હોય છે. બાળકો સહજ રીતે શીખતાં હોય છે અને તેઓ પોતાની પ્રવૃત્તિ દ્વારા જ જ્ઞાન મેળવે છે. બાળકો પોતાની આસપાસનું વાતાવરણ, પ્રકૃતિ, વસ્તુઓ અને લોકો સાથેનાં પરસ્પર વ્યવહાર અને ભાષા દ્વારા ઘણું બધું શીખતાં હોય છે. તેઓ નવા વિચારોને તેમના પદાર્થો અને પ્રવૃત્તિઓ અંગેનાં અગાઉનાં જ્ઞાન અને વિચારો સાથે જોડી પોતાના જ્ઞાનમાં વધારો કરે છે.

વિજ્ઞાન અને ગણિતમાં રચનાત્મકતા અને આવિષ્કારિકતાને પ્રોત્સાહિત કરવા માટે (NCF- 2005) માં પ્રવૃત્તિઓ, પ્રયોગો અને તકનિકી મોડ્યુલ્સને મહત્વ આપવામાં આવેલ છે. તે વિવિધ માધ્યમોના પ્રસારણ જેમ કે શાળા, તાલુકો, જિલ્લો, રાજ્ય અને રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ વિજ્ઞાન, ગણિત અને પર્યાવરણ પ્રદર્શનના આયોજન દ્વારા વિવિધ પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓના અમલીકરણને પણ પ્રોત્સાહિત કરે છે. રાષ્ટ્રીય શૈક્ષણિક સંશોધન અને તાલીમ પરિષદ (NCERT New, Delhi) દર વર્ષે વિદ્યાર્થીઓ, શિક્ષકો અને સામાન્ય લોકોમાં વિજ્ઞાન, ગણિત અને પર્યાવરણ શિક્ષણની લોકપ્રિયતા વધારવા માટે આ પ્રદર્શનનું આયોજન કરે છે. છેલ્લાં ઘણાં વર્ષોની જેમ વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ માં પણ જીસીઈઆરટી દ્વારા CRC, BRC, SVS અને જિલ્લા કક્ષાથી રાજ્ય કક્ષાએ વિજ્ઞાન - ગણિત અને પર્યાવરણ પ્રદર્શન યોજાશે. જેના વિષયો નીચે મુજબ છે. આપના માર્ગદર્શન હેઠળ શાળાના વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા નીચે જણાવેલ વિષયો પર મોડેલ નિર્માણ કરવામાં આવે તે અપેક્ષિત છે.

- Main Theme - ટેકનોલોજી અને રમકડાં (Technology and Toys)

Sub Theme - ૧. ઈકો ફ્રેન્ડલિ સામગ્રી (Eco friendly Material)

૨. સ્વાસ્થ્ય અને સ્વચ્છતા (Health and Cleanliness)

૩. સોફ્ટવેર અને એપ્સ (Software and Apps)

૪. પરિવહન (Transport)

૫-૬ પર્યાવરણ અને જલવાયુ પરિવર્તન

(Environmental and Climate Changes)

૫- B ગાણિતિક નમૂનાઓ (Mathematical Modelling)

Topic for one day seminar

ભારતીય વિજ્ઞાન શિક્ષણની સંસ્થાઓ (Scientific Academic institute of India)

પાયાની સાક્ષરતા અને સંખ્યાજ્ઞાન
NIPUN (National Initiative for Proficiency in reading with
Understanding and Numeracy)
ભારત રાષ્ટ્રીયમિશન : ક્ષમતા આધારિત શિક્ષણ
 – અમિત શાહ

વાચન અને ગણન કૌશલ્યો અધ્યયનનાં મૂળભૂત કૌશલ્યો છે. આગામી સમયગાળામાં પાયાની સાક્ષરતા અને સંખ્યાજ્ઞાન વિશે રાષ્ટ્રીય સ્તરે આપણે શાળાકક્ષાએ આ કામ કરવાનું છે. ૨૦૨૬ ના વર્ષ સુધીમાં આપણે પાયાની સાક્ષરતા અને સંખ્યાજ્ઞાનમાં બાળકોને નિપુણ કરવાનાં છે. આ લેખમાં એ વિશે વિગતે માહિતી અને સમજ આપવામાં આવી છે જે સૌ સારસ્વત મિત્રોને ઘણી જ ઉપયોગી નીવડશે.

અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ એ વિધાનો છે જે જ્ઞાન, કુશળતાઓ અને વલણોનું વર્ણન કરે છે જે વિદ્યાર્થીઓએ કોઈ ખાસ સોંપેલ કામ, ધોરણ, કોર્સ અથવા કાર્યક્રમના અંતે પ્રાપ્ત કરવાનું રહેશે અને વિદ્યાર્થીઓને એ સમજાવવામાં મદદ કરે છે કે એ જ્ઞાન અને કુશળતાઓ તેમને શા માટે અને કેમ ઉપયોગી છે. ક્ષમતાઓમાંથી જ્ઞાન, કુશળતાઓ, વલણો અને મૂલ્યોનું રૂપાંતર પ્રત્યેકમાં વિકસિત થવું અપેક્ષિત છે. તે સંદર્ભ અને જ્ઞાન તથા કુશળતાઓના સંભવિત પ્રયોગ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. જે વિદ્યાર્થીઓને વિવિધ સંદર્ભોમાં શીખવામાં મદદ કરે છે અને આકલન તથા મૂલ્યાંકનમાં માર્ગદર્શન કરવામાં સહાયતા કરે છે. ક્ષમતા આધારિત શિક્ષણમાં શીખવું અને શીખવવું આ પાયાની ક્ષમતાઓ પ્રાપ્ત કરવા ઉપર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે, જેનું અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ દ્વારા માપન કરી શકાય.

ક્ષમતા આધારિત શિક્ષણનું મહત્વ :-

A. બાળકોના અનુભવો :-

બાળકો શાળામાં વિવિધ પૃષ્ઠભૂમિ અને સંદર્ભોમાંથી આવે છે. થોડાંક બાળકોના પરિવારમાં માતાપિતા અને વડીલો હોય છે જે તેમને રમવામાં, વાર્તા કહેવામાં, વિચારોના આદાનપ્રદાન સાથે ભાષાકીય અનુભવો ઉપલબ્ધ કરાવવામાં, સલામતી, જોડાણ અને ઉચ્ચ ગુણવત્તાની દિનચર્યા ઉપલબ્ધ કરાવે છે, જે બાળકો માટે સમૃદ્ધ બનાવનારું અને રસપ્રદ હોય છે. બીજા બાજુએ એવાં બાળકો છે, જેમને બાળપણનાં પ્રારંભિક વર્ષોમાં સુરક્ષિત મમત્વ સિવાય, સલામતી અને જોડાણ, સારું પોષણ અને આરામ તથા શીખવાની સમૃદ્ધ તકો સિવાય સમૃદ્ધ થવાનો અને જોડાવાનો ઓછો અનુભવ હોય છે. પરિણામે બાળકો જ્યારે પૂર્વ-પ્રાથમિક શિક્ષણ માટે જવાનો પ્રારંભ કરે છે ત્યારે શાળાની પૂર્વતૈયારીના સંદર્ભોમાં તફાવત જોવા મળે છે.

B. ક્ષમતા આધારિત શિક્ષણ :-

પારંપારિક શીખવાની વ્યવસ્થાના વિકલ્પ તરીકે ક્ષમતા આધારિત શિક્ષણ છે. ક્ષમતા આધારિત શિક્ષણ વિદ્યાર્થીની અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે અને નીચે મુજબની લાક્ષણિકતાઓ ધરાવે છે.

- સ્પષ્ટ અને માપી શકાય તેવી અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે, જે ક્ષમતાઓના સંપાદન માટેનો માર્ગ છે.
- શિક્ષણશાસ્ત્ર પ્રવૃત્તિઓ, અનુભવો, કળા/રમતગમત/ટેકનોલોજી વગેરના સમન્વય પર આધારિત છે અને શિક્ષણને વાસ્તવિક જિંદગી સાથે જોડે છે, જેથી બાળક જ્ઞાનને અમલમાં મૂકવા માટે શીખી શકે.
- બાળક અધ્યયન નિષ્પત્તિઓના બીજા તબક્કા તરફ ત્યારે આગળ વધી શકે, જ્યારે તે વર્તમાન સ્તરની નિપુણતાથી ચોક્કસ સ્તરની નિપુણતા પ્રાપ્ત કરવા તરફ આગળ વધે.

- પ્રારંભિક રચનાત્મક મૂલ્યાંકન ઉપયોગમાં આવે છે અને કુશળતાઓ અથવા સંકલ્પનાઓના વિવિધ સંદર્ભોમાં મૂલ્યાંકન બાળકોની ઊંડી સમજણ અને પ્રયોગ કરવાની ક્ષમતા બંને બાળક દ્વારા પ્રાપ્ત કરવામાં આવી છે કે નહિ એ વાતની ખાતરી માટે કરવામાં આવે છે.

C. ક્ષમતા આધારિત શિક્ષણનું મૂલ્યાંકન :-

રચનાત્મક મૂલ્યાંકનને મહત્વ આપવામાં આવે છે, જેના કારણે શિક્ષકો સમજે કે વિદ્યાર્થીઓને કઈ બાબતે મુશ્કેલીઓનો સામનો કરી રહ્યાં છે તેમજ ગેરસમજ ધરાવે છે, જેના કારણે તેઓ સહયોગ વધારી શકે અને તેઓ તેમના શૈક્ષણિક દેખાવ અને ક્યાં તેમને સુધારાની જરૂર છે તે સંદર્ભમાં પ્રતિભાવ આપી શકે. મૂલ્યાંકનનો માર્ગદર્શનના સાધન તરીકે ઉપયોગ થાય છે, જે અર્થપૂર્ણ છે અને બાળકોને સકારાત્મક શૈક્ષણિક અનુભવો આપે છે. બાળકો તેમના પોતાના જ્ઞાનની રચનામાં સક્રિય રીતે સહભાગી થઈ, વિવેચનાત્મક ચિંતન અને સમસ્યાઉકેલની કુશળતાઓ સાથે સારી વાતચીતની કુશળતાઓ, સહયોગ અને સાંસ્કૃતિક પ્રતિભાવ ક્યારેક બદલાતા રહેતા વૈવિધ્યપૂર્ણ પર્યાવરણમાં કામ કરવામાં મદદ કરે છે.

પ્રારંભિક ધોરણોમાં જીવનકૌશલ્યો :-

A. જીવનકૌશલ્યો :-

ક્ષમતા આધારિત શિક્ષણમાં જ્ઞાન, કૌશલ્યો, વલણો અને મૂલ્યોનાં ક્ષેત્રોની યોગ્યતાઓના સંયોજનમાંથી ઉદ્ભવતી ક્ષમતાઓ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું જરૂરી છે. જીવનકૌશલ્ય ક્ષમતાઓના, વલણોના, સામાજિક-ભાવનાત્મક ક્ષમતાઓના સમૂહ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે. જે વ્યક્તિને શીખવા, નિર્ણયોનો જાણકાર બનાવવા અને સ્વસ્થ તથા ઉત્પાદક જીવન તરફ દોરી જવાનો અભ્યાસ અને ત્યારબાદ પરિવર્તનના વાહક બનવા માટે સક્ષમ બનાવે છે. જીવન કૌશલ્યો બાળકોમાં માનસિક સુખાકારીને અને ક્ષમતાઓને પ્રોત્સાહિત કરે છે, જેનાથી તેઓ જીવનની વાસ્તવિકતાનો સામનો કરી શકે. આ કૌશલ્યો પાયાની કુશળતાઓ જેવીકે - સાક્ષરતા, સંખ્યાજ્ઞાન, ડિજિટલ કૌશલ્યોના વિકાસમાં મદદ કરે છે.

B. નિર્ણય લેવાનું કૌશલ્ય :-

સારા નિર્ણયો લેવા એ જીવનકૌશલ્ય છે, જે દરેક બાળક નાની ઉંમરથી શીખે છે. બાળકો માટે નિર્ણયો લેવા અને પસંદગી કરવી આવશ્યક છે. નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયામાં સમસ્યાની ઓળખ, આંકડાઓ/આધાર સામગ્રીનું એકત્રીકરણ, સંભવિત કાર્યવાહીના ક્રમનું નિર્માણ કરવું, વિકલ્પોનું મૂલ્યાંકન અને ઉપલબ્ધ માહિતીના આધારે વિચારશીલ નિર્ણયો લેવા વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. અભ્યાસક્રમ જોડાણો બનાવવાં, પૂર્વ જ્ઞાનના આધારે નૂતન જ્ઞાનની રચના અને વિદ્યાર્થીઓને વાસ્તવિક જીવન સાથે સાંકળી અર્થપૂર્ણ કાર્યોમાં સંલગ્ન કરવા વગેરે પર આધારિત હોવી જોઈએ. પ્રોજેક્ટમાં જોડાઈ બાળકો સંસ્થાગત, સહયોગપૂર્ણ, સમય સંચાલનનો મહાવરો થાય છે.

C. આયોજન કૌશલ્ય :-

બાળકો દિનચર્યા, સમયપત્રક અને આદતોથી શીખે છે. બાળકોને વહેંચવાનું મૂલ્ય, કાળજી લેવાનું, સહયોગથી કામ કરવાનું, રમકડાંને પાછા યોગ્ય સ્થાને મૂકી જગ્યાને વ્યવસ્થિત કરવી વગેરે શીખવવું, સફાઈ રાખવી અને માતા-પિતા સાથે વર્ગખંડના અનુભવોને વહેંચવા એ પણ એટલા જ મહત્વના છે. શાળા અને ઘરમાં સ્થાન એ રીતે સુવ્યવસ્થિત કરવું જોઈએ કે જેથી બાળકને તેની સંબંધિત વસ્તુઓ જેવી કે દફતર, જૂતાં, કપડાં વગેરે ક્યાં મૂકવાં એની જાણકારી મળે. આ બાળકોને સલામતી ઉપલબ્ધ કરાવશે અને તેઓ સ્વ-નિયંત્રણ વિકસાવવાનું અને ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાનું શીખશે. બાળકોને પ્રત્યેક દિવસની અપેક્ષાઓ જેવી કે - પ્રવૃત્તિઓ પછી બધું વ્યવસ્થિત કરવું, સંબંધિત રમકડાંને પરત મૂકવાં જેવી જાણકારી આપવી. બાળકોમાં નાની ઉંમરથી જ દિનચર્યા અને સમયપત્રકના મૂલ્યને પણ દાખલ કરવું.

D. વાતચીતનું કૌશલ્ય :-

સ્વસ્થ સામાજિક-ભાવનાત્મક કૌશલ્યોનું નિર્માણ કરવા બાળકને પ્રતિદિન બીજા સાથે વાતચીત કરવા અને વ્યક્તિગત ઉચ્ચ સ્પર્શની અનુભૂતિ કરાવતો પરસ્પર સંવાદ માટે તૈયાર કરવો જરૂરી છે. જ્યારે પુખ્ત વયના લોકો બાળકોને અવિભાજિત ધ્યાન ઉપલબ્ધ કરાવતાં, કરાવતાં સાંભળે, વાતો કરે અને પ્રતિભાવ આપે ત્યારે બાળકો પણ કાળજીપૂર્વક

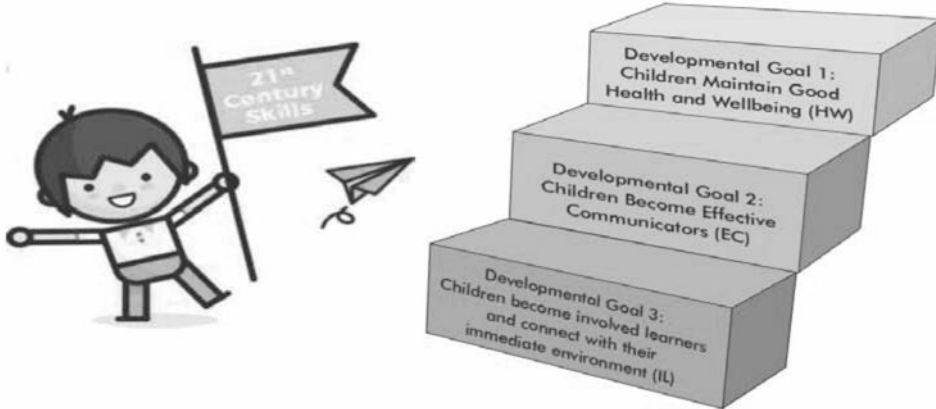
સાંભળવાનું શીખે છે અને સામાજિક સંકેતો વાંચતાં શીખે છે. તેઓ શું વાતચીત કરવી છે અને અસરકારક રીતે કેવી રીતે સંવાદ કરી શકાય તે સંદર્ભમાં વિચારવાનું પણ શીખે છે. બોલવામાં, ચર્ચામાં, વાદવિવાદમાં, સમસ્યાઓના ઉકેલમાં આત્મવિશ્વાસ એ કૌશલ્યો પ્રાપ્ત કરવા માટેની સારી શરૂઆત છે. વિદ્યાર્થી તેના પોતાના શિક્ષણમાં આત્મનિર્ભર બને છે, જ્યાં શિક્ષકે સંયોજકની તેમજ તેમની શીખવાની પ્રક્રિયામાં માર્ગદર્શકની ભૂમિકા ધારી લેવાની છે.

E. જિજ્ઞાસાને પ્રોત્સાહન અને બાળકને જિંદગીની જટિલતા કરવાનું કૌશલ્ય :-

બાળકો સંપૂર્ણપણે શીખવાની પ્રક્રિયામાં જોડાયેલાં હોય છે. તેમને વ્યક્તિગત જોડાણો બનાવવામાં મદદ કરવાની છે અને નવી સામગ્રીનો અર્થ સમજાવવાનો છે અને આ શિક્ષણને તેઓ પહેલાંથી તેઓ જે જાણે છે તેની સાથે એકીકૃત કરવાનો છે. જ્ઞાનના હસ્તાંતરણમાં મદદ કરવાની છે અને વાસ્તવિક જીવનની સ્થિતિનાં કૌશલ્યો અગત્યનાં છે. બાળકોને જ્યારે તેઓ સમજી શકે ત્યારે વિચારવા અને પ્રશ્નો પૂછવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવાં જોઈએ. શિક્ષણનું પ્રારંભિક ધ્યેય શીખનારાઓ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે, તેમણે જે કંઈ પ્રાપ્ત કર્યું છે તેને સમજે અને તે જ્ઞાનના પ્રયોગ સ્વરૂપે સમસ્યાઓના ઉકેલ માટે નિર્ણયોની જાણકારી આપતાં શીખે. વિચારણાની પ્રક્રિયા જરૂરી છે. વિચારના જ્ઞાનના સંબંધિત ટુકડાઓ વચ્ચે સંદર્ભિત જોડાણ છે. વિચાર-પ્રક્રિયા વિચાર બિંદુઓને જોડે છે. વાચન અને લેખનની સાથે અગર શીખનાર તેની જિંદગી અને વિષયવસ્તુની વચ્ચે જોડાણ બનાવવામાં અસમર્થ હોય તો વિષયવસ્તુ તેના અર્થને ગુમાવે છે. શાળાએ એ પ્રકારનું વાતાવરણ પૂરું પાડવું જોઈએ જ્યાં વિદ્યાર્થી વિષયો, વિષયવસ્તુ અને કૌશલ્યો તેમજ વર્ગખંડની બહાર શાળા અને જીવન વચ્ચેના સંબંધો જોવાનું સામર્થ્ય વિકસાવી શકે.

ત્રણ ધ્યેયો દ્વારા સંકલિત અને સર્વાંગી વિકાસ :-

રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ ૨૦૨૦ બાળકના સર્વાંગી વિકાસ ઉપર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. વિકાસનાં વિભિન્ન પ્રકારનાં ક્ષેત્રો છે જેવાં કે - શારીરિક અને સ્નાયુઓનો વિકાસ, સામાજિક-ભાવનાત્મક વિકાસ, સાક્ષરતા અને સંખ્યાજ્ઞાનનો વિકાસ, જ્ઞાનાત્મક વિકાસ, આધ્યાત્મિક અને મૂલ્યોનો વિકાસ, કળા અને સૌંદર્ય વિકાસ, જે એક બીજા પર આધારિત છે અને આંતર-સંબંધ ધરાવે છે. આ વિકાસાત્મક સ્થિતિમાં કેવી રીતે કામ પાર પાડવું તે માટે સક્ષમ બનાવે છે. આ તમામ ક્ષેત્રો ત્રણ મહત્વનાં ધ્યેયોની અંતર્ગત છે, જે અહીંયાં સંક્ષિપ્તમાં ચર્ચવામાં આવ્યાં છે.

વિકાસાત્મક ધ્યેય : ૧

બાળકો સારું સ્વાસ્થ્ય અને સુખાકારી જાળવે (Health and Wellbeing, HW)

- A. બાળકો માટે જીવનનાં પાયાનાં વર્ષો શ્રેષ્ઠ શારીરિક, સામાજિક-ભાવનાત્મક અને મનોસામાજિક આરોગ્ય અને સુખાકારી માટે જટિલ મહત્વ ધરાવે છે. આ એ વર્ષો છે જ્યારે બાળકોને સાચી તકો અને પ્રોત્સાહન અપાવું જોઈએ. પાંચ ઈન્દ્રિયોનો વિકાસ થાય છે, તેમનાં મોટાં અને બારીક હાડકાં અને સ્નાયુઓ મજબૂત બને છે અને તેમના હાથ અને આંખનું સંકલન વધુ સારું થાય છે. જે તેમને પાછળનાં વર્ષોમાં લખવા માટે સમર્થ બનવાની પૂર્વશરત છે.

- B. સાથે-સાથે તેમની ઓળખની અને સામાજિક કૌશલ્યની ઈન્દ્રિય વિકાસ પામે તો જેમ-જેમ તેઓ બીજાં બાળકો સાથે વધુને વધુ રમવાની પ્રવૃત્તિઓનો આરંભ કરે અને તેમાં જોડાય. શરૂઆતમાં જોડીઓમાં અને ધીરેધીરે નાના અને મોટા સમૂહોમાં. આ રીતે તેઓ બીજાઓ સાથે સુમેળભરી રીતે રમવાનું, કામ કરવાનું અને રહેવાનું શીખશે.
- C. તેઓ એ વાતની પ્રશંસા કરવાનો પણ આરંભ કરે છે કે તેમનામાંથી પ્રત્યેક વ્યક્તિ એકબીજાથી કેટલું અલગ છે અને આ ભિન્નતાનો માત્ર સ્વીકાર જ કરવાનો નથી, તેનો આદર પણ કરવાનો છે.
- D. આ તમામમાં વધારે મહત્વનું એ છે કે બાળકો તેમની પોતાની વિકસવાની ક્ષમતામાં અને સિદ્ધિઓ તથા સ્વસ્થ્ય આદતોનો વિકાસ જે સારા શારીરિક સ્વાસ્થ્ય અને સ્વાભિમાનનો વિકાસ અને સકારાત્મક સ્વ-સંકલ્પના સંદર્ભમાં સ્વાયત્તતા અને આત્મવિશ્વાસની લાગણીનો અનુભવ કરે છે, જેની યોગ્ય રીતે સંભાળ લેવામાં આવે તો સમગ્ર જીવનપર્યન્ત તેમની સાથે રહે છે.
- E. આ ધ્યેયો પાયાના વર્ષ - ૧ થી ૬ જેમાં વય જૂથ - ૩ થી ૮ નો સમાવેશ થાય છે [પૂર્વ પ્રાથમિક થી ધોરણ-૩ જેમાં આંગણવાડી/પૂર્વ-પ્રાથમિકનાં ૨ વર્ષ, ૧ વર્ષ બાલવાટિકાનું અને પ્રાથમિક શાળામાં ૩ વર્ષનો સમાવેશ થાય છે.] તે સમયગાળામાં નિરંતર રીતે સ્વાસ્થ્ય અને સુખાકારી, સામાજિક અને ભાવનાત્મક વિકાસ, આરોગ્ય, પોષણ, આરોગ્યપ્રદ વ્યવહાર અને સલામતી માટેના અનુભવો ઉપલબ્ધ કરાવવા માટે છે.

વિકાસાત્મક ધ્યેય: ૨

બાળકો અસરકારક વાતચીત કરનાર બને (Effective Communicator, EC)

- અ. ત્રણ વર્ષની ઉંમર સુધી બાળક જ્યારે પૂર્વ પ્રાથમિક શિક્ષણમાં એકલાથી સંસ્કૃતિઓમાંથી આવે, ત્યારે તેઓ સામાન્ય રીતે તેમની જરૂરિયાતો, પસંદ અને નાપસંદ મૌખિક રીતે તેમની ઘરની ભાષામાં વાતચીત દ્વારા પહેલેથી જ શરૂ કરી ચૂક્યાં હોય છે. આ તેમની શાળાની ભાષા પણ હોય છે.
- બ. પાયાનાં વર્ષોમાં જે અનુભવો પૂરા પાડવામાં આવે છે, આ તમામ પ્રારંભિક અનુભવો અને સંપર્કો બંધાય તે જરૂરી છે, અને આગળ ઉપર તેમની વાતચીતની કુશળતામાં વૃદ્ધિ થાય તેથી તેઓ મૌખિક રીતે તેમના વિચારો અને લાગણીઓ વહેંચી શકે અને તેમના અનુભવોનું વધારે અસરકારક રીતે વર્ણન કરી શકે.
- સ. એ વાતની ખાતરી કરવી જોઈએ કે બાળકો જાણકારી પ્રાપ્ત કરી શકે અને વહેંચી શકે અને ઉચ્ચ ક્રમની કુશળતા જેવી કે- સર્જનાત્મક અને વિવેચનાત્મક ચિંતન વિકસાવી શકે. તેઓ ધીરે ધીરે તે ભાષામાં સમજણ સાથે વાંચી અને લખી શકશે.
- દ. જો કે આ દૃશ્ય એ જ સંદર્ભમાં સંભવ છે જ્યારે જ્યાં સૂચનાઓ અને વાતચીતનું માધ્યમ જે શાળામાં હોય એ જ હોય જે બાળકના ઘરની ભાષા હોય. આપણા દેશમાં અપાતા બહુભાષી સંદર્ભમાં આપણી પાસે એવાં ઘણાં બાળકો છે જેમની ઘરની ભાષા તેમની શાળાના અથવા પૂર્વ પ્રાથમિક શિક્ષણની સૂચનાઓના માધ્યમની ભાષાથી અલગ છે. આમાં વિભિન્ન સંદર્ભો જેવાં કે-આદિવાસી ભાષા અથવા પ્રાદેશિક ભાષાની બોલી અને અંગ્રેજી માધ્યમના પૂર્વ પ્રાથમિક શિક્ષણના સંદર્ભમાં જ્યાં બાળકો મૌખિક અંગ્રેજી ભાષા/શાળાની ભાષાની થોડી જાણકારી અને અપરિચિતતા સાથે આવે છે. બાળકોના લખવાની અને વાંચવાની શરૂઆત તેમની મૌખિક ભાષાની ખાતરી કર્યા સિવાય કરવામાં આવે છે ત્યારે તેના પરિણામે બાળક યાંત્રિક રીતે સાદા સંકેતો દ્વારા વિશેષ સમજણ વગર વાંચે છે. ત્યાર પછી શાળાના વિષયો ભાષાને મધ્યમાં રાખી બનેલા હોય ત્યારે આ શરૂઆતનું શીખવાનું અંતર બાળકના આગળના શૈક્ષણિક પ્રદર્શન પર અનિવાર્યપણે પ્રતિકૂળ અસર કરે છે. વધારામાં આ પડકાર - આપણા ત્યાં એવા ઘણા બાળકો છે જે પ્રથમ પેઢીના શીખનારાઓ છે અને ઘરે સાક્ષરતાનું કોઈ વાતાવરણ નથી. તેઓએ પુસ્તક જોયું નથી કે તેમને ઘરે કોઈ વાંચી સંભળાવે અથવા લખાણ કે મુદ્રણની કોઈ અસ્પષ્ટ સંકલ્પના છે અથવા વાચન કે લેખન પ્રવૃત્તિનો અર્થ કે મૂલ્ય છે.

એટલા માટે એ હિતાવહ છે કે શિક્ષક બાળક સાથે પૂર્વ પ્રાથમિક શિક્ષણના તબક્કે તેની ભાષામાં વાતચીત કરે અને જ્યારે એકવાર બાળકને આરામદાયક લાગે અને પોતાની જાતને અભિવ્યક્ત કરવાનું શીખે ત્યારે શિક્ષક શાળાની ભાષાનો પરિચય આપે અથવા રાજ્યમાં જે ભાષા સૂચનાના માધ્યમ તરીકે વપરાતી હોય. આ પૂર્વ પ્રાથમિક શિક્ષણ ૩ થી ૬ વર્ષની વયમાં સાક્ષરતા અને સંખ્યાજ્ઞાનનો પાયો સ્થાપિત કરે છે. અને આ ધ્યેય વિષય પ્રથમ/બીજી ભાષા ઉદાહરણ તરીકે હિન્દી/રાજ્યની ભાષા/અંગ્રેજી તરફ દોરી જાય છે.

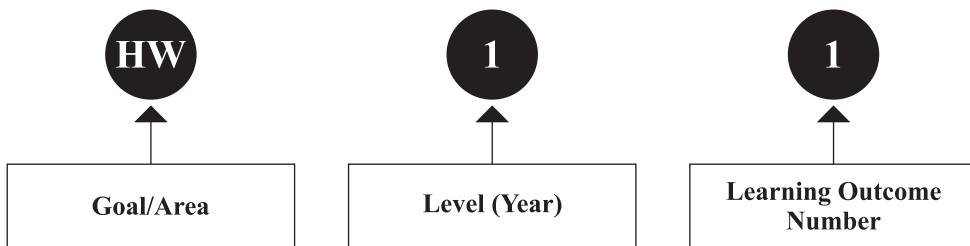
વિકાસાત્મક ધ્યેય : ૩

બાળકો સહભાગી શીખનારનાં બને અને તેમની આસપાસના વાતાવરણ સાથે જોડાય

(Involved Learner, IL)

- બાળકો જન્મથી કુતૂહલવૃત્તિના અને દુનિયા પ્રત્યે આકર્ષિત હોય છે - તેના રંગ, તેના આકારો, તેના અવાજો, તેનું માપ/પરિમાણ અને તેનું સ્વરૂપ. તેમને બીજાની સાથે જોડવાની આ યોગ્યતા અને તેમની સાથે લાગણીઓ વહેંચવી શીખવાનો વિશેષ આધાર-માનવ શિક્ષણનો સામાજિક, સંસ્કૃતિક આધાર બને છે. બાળકો ધ્યાન આપે છે અને તેમની તાત્કાલિક/નજીકની દુનિયાનાં સ્વરૂપો, આકારો અને બીજાં ગાણિતિક પરિમાણોને શોધે છે. બાળકો તેમની આસપાસ જે કંઈ જુએ છે તેની સમજના આધારે તેમની આસપાસના વિશ્વને સમજે છે. બાળકો જ્ઞાનાત્મક ક્ષેત્રમાં જે કંઈ શીખે છે તેનું તેમની પાંચ ઈન્દ્રિયોના વિકાસ દ્વારા સરળ બનાવવું જોઈએ અને ત્રણ 'ઈ' ને પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ. ઉદાહરણ તરીકે - બાળકોના પૂર્વ જ્ઞાન અને તત્કાલ સંદર્ભના આધારે સંશોધન, પ્રયોગ અને તપાસ.
- પાયાના શિક્ષણનાં વર્ષોનું મુખ્ય ધ્યેય એટલા માટે તેમની મદદ કરવી. વધુ તાર્કિક વિચારણા તરફ લઈ જવા વધુ સંકલ્પના આધારિત ધારણાથી બંધાયેલ સમજમાં નિપુણ થવા તેમની મદદ કરવી. પ્રત્યક્ષ અનુભવો અને શારીરિક, સામાજિક અને પ્રાકૃતિક પર્યાવરણમાં વાતચીત દ્વારા તેમની આજુબાજુના વિશ્વની સંકલ્પનાઓને સંબોધિત કરવામાં બાળકોની મદદ કરવી.
- તેમના શીખવાના અનુભવોના આયોજન માટેનું મજબૂત માળખું તેમને પર્યાવરણની અને પર્યાવરણ દ્વારા સમજ વિકસાવવામાં અથવા પર્યાવરણનું માટેના જ્ઞાન માટે મદદ કરી શકે.
- ગાણિતિક ચિંતન અને તર્ક જ્ઞાનાત્મક વિકાસનાં મહત્વનાં ક્ષેત્રો છે. આ અમૂર્ત અને નિયમ આધારિત વિચારનો પાયો બાળકો માટે જે અર્થપૂર્ણ હોય તેવી પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા તેને આગળ દોરી જાય છે. ગાણિતિક ચિંતનમાં પદાર્થ વિષે વિચાર અને તેના સંખ્યાત્મક અને સ્થળલક્ષી સંબંધોનો સમાવેશ થાય છે. આ સંબંધોને બહાર લાવવાના વિચારની શરૂઆતની સાથે સ્વરૂપો અને વધુ અમૂર્ત સંકલ્પનાઓ વિકસે છે. બાળપણના સમયગાળા દરમિયાન આપણે ગણિતના પાયાના વિચારો માટેના વિકાસનો રસ્તો જોઈ શકે છે. જે જથ્થો, પરિમાણ, અંતર, લંબાઈ, પહોળાઈ, વજન અને ઉંચાઈ સાથે સંબંધિત પૂર્વ સંખ્યાજ્ઞાન તરીકે જાણીતો સંખ્યાનો અને બીજગણિતનો વિચાર અને આકારનો વિચાર અને ભૌમિતિક વિચારો માટે સ્થાન દર્શાવે છે.

૪.૫ અધ્યયન નિષ્પત્તિઓનું સાંકેતીકરણ (Codification):-

પાયાના શિક્ષણની અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ ત્રણ વિકાસાત્મક ધ્યેયોમાં વિભાજિત કરવામાં આવી છે.

ધ્યેય : ૧ - સ્વાસ્થ્ય અને સુખાકારી, ધ્યેય : ૨ - અસરકારક વાતચીત, ધ્યેય : ૩ - સહભાગી શીખનારાઓ, પ્રત્યેક

ધ્યેયની પાયાની ક્ષમતાઓને પ્રકાશિત [Highlight] કરવામાં આવી છે. આ ક્ષમતાઓ રાષ્ટ્રીય શૈક્ષણિક સંશોધન અને તાલીમ પરિષદ [NCERT] દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલ દસ્તાવેજ પૂર્વ-પ્રાથમિક અભ્યાસક્રમ અને અધ્યયન નિષ્પત્તિઓમાંથી લેવામાં આવી છે.

વિકાસાત્મક ધ્યેયો, ક્ષમતાઓ અને અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ વચ્ચેના જોડાણને સમજવું.

વિકાસાત્મક ધ્યેયો :- વિકાસના વિભિન્ન ધ્યેયો જેવાં કે શારીરિક અને સ્નાયુઓનો વિકાસ, સામાજિક-ભાવનાત્મક વિકાસ, સાક્ષરતા અને સંખ્યાજ્ઞાનનો વિકાસ, જ્ઞાનાત્મક વિકાસ, આધ્યાત્મિક અને નૈતિક વિકાસ, કળા અને સૌંદર્ય વિકાસ જે એકબીજા સાથે સંકળાયેલા અને એકબીજા પર આધારિત છે. આ વિકાસનાં પાસાઓ બાળકને જીવનની જટિલ પરિસ્થિતિઓનો સામનો કરવામાં સક્ષમ બનાવે છે. આ તમામ ક્ષેત્રો બાળકના સર્વાંગી વિકાસ માટે ત્રણ મુખ્ય ધ્યેયોને આધીન કરવામાં આવ્યા છે.

ક્ષમતાઓ :- ક્ષમતાઓ એ નિવેદનો છે જે સ્પષ્ટ કરે છે કે બાળકો શું જાણતા હશે? શું કરવા સક્ષમ છે અથવા નિદર્શન કરવા સક્ષમ છે?

અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ :- અધ્યયન નિષ્પત્તિઓએ ક્ષમતાઓ પ્રાપ્ત કરી છે એના આવશ્યક પુરાવાઓ છે. અધ્યયન નિષ્પત્તિઓએ નિયત નિવેદનો છે, જે વર્ણન કરે છે કે બાળકો યથાર્થ રીતે શું કરી શકશે જે માપી શકાય એમ હોય. એક કરતાં વધુ માપી શકાય તેવી અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ હોય જેનું આપેલી ક્ષમતા માટે વર્ણન કરવામાં આવ્યું હોય.

— કન્સલ્ટન્ટ, સેન્ટર સ્કવેર ફાઉન્ડેશન

સાંભળવું અને સમજવું

— ડૉ. તૃપ્તિબહેન પારેખ

કવિતા સાંભળ્યા પછી કવિતા આધારિત વિવિધ પ્રશ્નોનાં જવાબ વિદ્યાર્થીઓ આપે તે મુજબ વિદ્યાર્થીઓને સૂચના આપવી. શિક્ષકે વિદ્યાર્થીઓને કવિતા વાંચી સંભળાવવી.

આવ્યો શિયાળો ઠંડી લાવ્યો

સરર... કરતી ઠંડી લાવ્યો

આવ્યો શિયાળો, આવ્યો શિયાળો

ખૂબ મજાના દિવસો લાવ્યો

આવ્યો શિયાળો...

ચારેય બાજુ ધુમ્મસ છાયે

આજુબાજુ ના દેખાય

આવ્યો શિયાળો...

અડદીયાં તો બહુ ભાવે

ખાવાપીવા ને ખેલ ખેલવા

આવ્યો શિયાળો...

વનમાં ખાવે ધૂણી ઘઠાવી

ઘરમાં સહુ સગડી સળગાવે

આવ્યો શિયાળો...

(૧) કઈ ઋતુમાં બહુ ઠંડી લાગે છે?

(૨) ધુમ્મસ છવાય જાય ત્યારે શું થાય?

(૩) આ કવિતામાં શિયાળામાં શું ખાવાની વાત કરી છે?

(૪) શિયાળામાં લોકો સગડી કેમ સળગાવે છે?

— (જી.સી.ઈ.આર.ટી., ગાંધીનગર)

ભાવ-પ્રતિભાવ

— સંકલન

અત્રે સપ્ટેમ્બર-ઓક્ટોબર 2021 માસના ગુણશિક્ષણના ભાવ-પ્રતિભાવ એક સાથે જ આપવામાં આવ્યા છે.

જીવનશિક્ષણનો અંક ખૂબ જ ગમ્યો. શાળામા ગુણોત્સવનો ગ્રેડ B આવેલ છે. હવે પછી નવા ગુણોત્સવમાં તેમાં સુધારો કરવામાં આ અંક ખૂબ જ ઉપયોગી થશે. આ અંકની ઝેરોક્ષ કોપી કરાવી મારી શાળાના બધા જ શિક્ષકોને આપવામાં આવશે જેથી તે બધા જ મિત્રો તેનો ઊંડાણ પૂર્વક અભ્યાસ કરી શકે અને તેમના ક્ષેત્રમાં આવતા વિષયોમાં સારી પ્રગતિ કરી શકે.

પટેલ ચિરાગભાઈ પ્રહલાદભાઈ

મમાણા અનુપમ પગારકેન્દ્ર શાળા

જીવનશિક્ષણ અંક ખૂબ ગમ્યો. ખૂબ જ પ્રેરણાદાયી રહેલ ટીમના સભ્યો દ્વારા જે ગુણોત્સવ ૨.૦ની સંપૂર્ણ સમજ તથા QR code ની સમજ તથા રીપોર્ટ કાર્ડ અને ચકાસવામાં આવતી બાબતોની વિસ્તૃત સમજ આપવામાં આવી જે પ્રેરણાદાયી બની રહેશે. આપનો ખૂબ ખૂબ આભાર.

પટેલ નયનકુમાર સોમાભાઈ

ખોહફળિયા (જૂના બારીઆ) પ્રાથમિક શાળા

જીવનશિક્ષણના સપ્ટેમ્બર માસના અંકમાં ગુણોત્સવ ૨.૦ની ખૂબ જ સરસ રીતે છણાવટ કરવામાં આવેલી છે. જે સમજ શિક્ષકશ્રીઓને ખૂબ જ ઉપયોગી અને માર્ગદર્શક બની રહે તેવી છે. સલાહકાર સમિતિ અને સંપાદક મંડળને ખૂબ ખૂબ ધન્યવાદ.

અશ્વિનકુમાર વિનોદભાઈ વાળંદ

આ અંકમાં ગુણોત્સવ યોજવા ૨.૦ની વિસ્તૃત માહિતી મેળવી મારી શાળા ગુણોત્સવમાં ગ્રીન ઝ સ્ટારમાં કઈ રીતે પહોંચી શકે તે માટેનું સચોટ માર્ગદર્શન મળ્યું, હું જીવનશિક્ષણ પ્રકાશન કરતી જી.સી.ઈ.આર. ટી.ની ટીમનો ખૂબ ખૂબ આભાર વ્યક્ત કરું છું.

સંદીપકુમાર જશભાઈ પટેલ, પ્રાથમિક શાળા, બોયાસણ

જીવન શિક્ષણનો આ અંક ખૂબ જ પ્રેરણાદાયી અને માર્ગદર્શક રૂપ દરેક શિક્ષકને બની રહેશે. ગુણોત્સવ ૨.૦ અંગે ખૂબ જ સુંદર માહિતી આપવામાં આવેલી છે.

શીતલકુમારી સૂર્યકાન્ત પટેલ, કિશ્વચન પ્રાઈમરી સ્કૂલ

ખૂબ સરસ અંક, ક્યુ આર કોડ અને સ્ટેપ બાય સ્ટેપ સ્કૂલ એક્ટિવિટીશન વિશે માહિતી.

પારુલબેન ધનજીભાઈ પટેલ, શ્રી ચારખાડિયા પ્રાઈમરી સ્કૂલ

જીવનશિક્ષણનો આ ગુણોત્સવ અંગેનો વિશેષાંક શાળાને પ્રગતિના પંથે લઈ જવા માટે મથી રહેલા સૌ માટે ખૂબ ઉપયોગી માર્ગદર્શક રહ્યો. શાળાના વિકાસ માટે પ્રયત્નશીલ અમારા સૌને માટે આ અંક પથદર્શક બની રહેશે.

રાજેશકુમાર કેશવજીભાઈ બારોટ, વુલનમિલ કન્યા તાલુકા શાળા

ગુણોત્સવ ૨.૦ નું સંપૂર્ણ માર્ગદર્શન આપવામાં આવેલ છે. જેના વાચનથી દરેક શિક્ષકને આગામી દિવસોમાં પોતાનો શાળામાં જ્યારે પણ સ્કૂલ ઈન્સ્પેક્ટર આવે ત્યારે એ પ્રમાણે કાર્ય કરવામાં ખૂબ જ સરળતા અનુભવશે.

મહેશભાઈ નારણભાઈ પટેલ, ધાણેટી પ્રાથમિક શાળા

ખૂબ સરસ ગુણોત્સવ અંતર્ગત માહિતી મળી. ગુણોત્સવ ૨.૦ કોર્સ કર્યો છે, આ મેગેઝિન સ્વરૂપે મળતાં હાથવગું હથિયાર બની જશે અને

આવનારા સમયમાં ખૂબ ઉપયોગી બનશે. આભાર ટીમ જીવન શિક્ષણ.

નીલેશભાઈ વનરા, ઈંગોરાલા પ્રા.શાળા

GSOAC મૂલ્યાંકનમાં ખૂબ જ ઉપયોગી થશે. શિક્ષકો આનો ઉપયોગ કરે એટલે ગ્રેડ સુધરશે જ.

કાંતિભાઈ ઝાંઝમેરા, બી.આર.સી. કો. ખાંભા, જિ. અમરેલી

ગુણોત્સવ ૨.૦ના મૂલ્યાંકન અને પ્રક્રિયા વિશે વિગતે સમજ આપતો આ વિશેષાંક શાળા અને શિક્ષકોને ખૂબ ઉપયોગી થશે. ગુણોત્સવ ૨.૦ની આખીય પ્રક્રિયાનું સ્પષ્ટીકરણ થશે. શાળા અને શિક્ષકોને જરૂરી આયોજન અને પૂર્તતા કરવાની તક મળશે. સુંદર મજાના અંક માટે તંત્રીશ્રી અને સંપાદક ટીમનો આભાર અને અભિનંદન.

મનીષ સુથાર, સ્કૂલ ઈન્સ્પેક્ટર, ખેડા.

બાબુભાઈ ગેલાભાઈ મોર

માલીસરાવાંઢ પ્રા. શાળા તા. રાપર- કચ્છ.

અન્ય સારસ્વત મિત્રોના પ્રતિભાવો પણ મળેલ છે. જેમનાં નામ નીચે મુજબ છે.

હાર્દિક મોરડિયા, મહારાજા કૃષ્ણકુમારસિંહજી પ્રા. શાળા ક્રમાંક ૩૩૪

રાઠોડ ગીતાબેન વિનોદભાઈ, ઈંડર પ્રા. શાળા નંબર -૪

જગદીશભાઈ ભાવસાર, ભુખલા પ્રા. શાળા

મેરજા દિપકકુમાર હરજીવનભાઈ, સી.આર.સી. બગથળા

મહેશકુમાર કાંતિલાલ પંચાલ, સી.આર.સી.સી.ઓ. સેવલિયા ગામ

સ્નેહલ બેન આઈ.મોદી

લીંબાગી પ્રાથમિક શાળા, તા. લાખણી, જિ. બનાસકાંઠા

હર્ષદકુમાર રમણલાલ પંચાલ, પરીઆ પ્રાયમરી સ્કૂલ

ડેરવાળિયા સુમિત્ર કુમાર, Diet surendranagar

તાહેરઅલી કે. રેવાશિયા, કિશોરગઢ પ્રા. શાળા

મિનેષકુમાર કાન્તીલાલ પ્રજાપતિ, ગડિયારા સ્કૂલ, કપડવંજ

ખભરાટ નફીસા બેન સદિકભાઈ, માંડલિયા શાળા

સ્મિતા ગીરીશકુમાર શાહ, અરસામડા પ્રા. શાળા

પટેલ રોશનીબેન રતિલાલ

પરસુંદ પ્રા. શાળા, તા. સાંતલપુર, જિ. પાટણ

પ્રકાશકુમાર કે. વણકર, દિપિયા સી.આર.સી.

લાલાભાઈ કાનાભાઈ વણકર, ખજોરી પ્રાઈમરી સ્કૂલ

ભરતકુમાર કાન્તિલાલ પંચાલ

સર્વોદયનગર પ્રા. શાળા તા. મોડાસા જી. અરવલ્લી

ડો. હમીરભાઈ કાતડ

જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન, રાજકોટ

QR કોડ - ભાવ-પ્રતિભાવ માટે

મિત્રો, આ QR કોડ સ્કેન કરવાથી ભાવ-પ્રતિભાવનું પત્રક ખૂલશે, જે ભરીને સબમિટ કરી શકાશે.